

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

BOŠTJAN PLOŠTAJNER

Mentor: red. prof. dr. LOJZE SOČAN

**SLOVENSKI INOVACIJSKI SISTEM – STANJE IN
PROBLEMI**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2005

KAZALO

1	UVOD.....	4
2	METODOLOŠKI OKVIR.....	6
2.1	CILJI DIPLOMSKE NALOGE.....	6
2.2	OPREDELITEV KLJUČNIH POJMOV RAZISKAVE	7
2.3	HIPOTEZE	8
2.4	RAZISKOVALNE METODE IN STRUKTURA NALOGE	9
3	TEORETSKI OKVIR	10
3.1	NEOKLASIČNA TEORIJA.....	10
3.2	ENDOGENA TEORIJA	10
3.3	IZVIRNO DRUŽBENO INOVACIJSKO OKOLJE.....	12
3.4	LIZBONSKA STRATEGIJA	13
4	ZGODOVINSKI DEJAVNIKI IN NJIHOV VPLIV NA POLOŽAJ SLOVENIJE V PRIMERJAVI Z DRUGIMI DRŽAVAMI.....	20
4.1	POMEN RAZVOJNEGA KONSENZA IN DOBREGA GOVERNANCE ZA DRUŽBO	20
4.2	DEDIŠČINA TRANZICIJE – SLOVENIJA IN OSTALE TRANZICIJSKE DRŽAVE	22
4.3	DRŽAVE BLAGINJE IN DRUŽBE KONSENZA	24
4.4	DRŽAVE BLAGINJE, DRUŽBE KONSENZA IN TRANZICIJSKE DRŽAVE – PRIMERJAVA IZHODIŠČ.....	26
4.5	INFRASTRUKTURA TRANZICIJSKIH IN RAZVITIH DRŽAV - PRIMERJAVA	28
4.6	KAJ JE SLOVENIJI IN DRUGIM DRŽAVAM PREHODA PRINESLO 15 LET TRANZICIJE?.....	31
4.7	TNI KOT MOTOR RAZVOJNEGA DOHITEVANJA TRANZICIJSKIH DRŽAV – ŠTUDIJA PRIMERA	33
4.8	ZAKLJUČKI.....	35
5	POMEN KONSENZA ZA INOVACIJSKE SISTEME– PRIMERJAVA STANJA V SLOVENIJI IN DRŽAVAH BLAGINJE TER DRUŽBAH KONSENZA	37
5.1	SEDANJE STANJE V SLOVENSKI POLITKI Z VIDIKA MOŽNOSTI ZA DOSEGO DEMOKRATIČNEGA KONSENZA.....	41
5.2	SOCIALNI PARTNERJI IN CIVILNO-DRUŽBENI AKTERJI NA SLOVENSLEM Z VIDIKA MOŽNOSTI ZA DOSEGO "GOVERNANCE" KONSENZA.....	44
5.3	ZAKLJUČKI.....	46
6	PRIMERJAVA INOVACIJSKIH SISTEMOV	49
6.1	FINSKA	49

6.2	SLOVENIJA.....	50
6.3	PRIMERJAVA SLOVENSKEGA IN FINSKEGA INOVACIJSKEGA SISTEMA	51
6.4	IRSKA POT V DRUŽBO USPEŠNIH – LEKCIJA ZA SLOVENIJO	53
7	SLOVENSKI INOVACIJSKI SISTEM	57
7.1	SODOBEN INOVACIJSKI SISTEM IN PRIMERJAVA S SLOVENIJO	57
7.2	PREGLED AKTERJEV SLOVENSKEGA INOVACIJSKEGA SISTEMA ..	59
7.3	GOSPODARSKO OKOLJE SLOVENIJE.....	60
7.4	STRATEGIJA GOSPODARSKEGA RAZVOJA REPUBLIKE SLOVENIJE (SGRS).....	62
7.5	ZAKLJUČKI.....	64
8	VERIFIKACIJA HIPOTEZ IN ZAKLJUČEK.....	67
8.1	VERIFIKACIJA HIPOTEZ.....	67
8.2	ZAKLJUČEK	69
9	PRILOGA 1 – PRIMER BSH NAZARJE.....	71
9.1	PREDSTAVITEV PODJETJA.....	71
9.2	INOVATIVNOST V PODJETJU.....	71
9.3	MOTIVIRANJE ZAPOSLENIH IN USTVARJANJE TRDNEGA KOLEKTIVA	75
10	PRILOGA 2 – PRIMER GZS.....	76
11	LITERATURA IN VIRI.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

1 UVOD

Dolgoročni cilj držav v **tranziciji** je prehod v družbo, katere gospodarstvo se bo lahko uspešno vključilo v mednarodne gospodarske sisteme, kar bo tem državam omogočilo uživanje koristi na račun sodelovanja v globalnem gospodarstvu. Doseganje takšne integracije pa pomeni, da morajo države v tranziciji dohiteti razvite države – **države blaginje** in **države konsenza** (Bučar, Stare, 2003: 1). Cilj tranzicijskih držav, kamor sodi tudi Slovenija, je jasen, postavlja pa se vprašanje poti, ki naj jo država (družba) izbere za dosego tega cilja.

”Zagotovo je težko oporekati tezi, da je prvi cilj vsake mlade – demokratično, socialno in pravno, kakor tudi tržno, tehnološko in ekonomsko orientirane države – čim hitrejša vzpostavitev ustreznega **razvojnega okolja**, ki omogoča ustvarjanje pogojev za nadpovprečno uspešen razvoj tako gospodarstva kot celotne družbe. Prvi (pred)pogoj, da mlada država lahko doseže zgoraj omenjeni cilj, je vsekakor njena sposobnost, da izoblikuje, sprejme in izvaja **dolgoročni razvojni dogovor** o čim večjem razvojnem naporu vseh socialnih partnerjev. Le takšen »razvojni« pristop ji namreč omogoča učinkovito tehnološko prenovu njenega gospodarstva, razvoj celovite sodobne infrastrukture in usposobitev njenega prebivalstva za komuniciranje in delo v nastajajoči informacijski družbi. Vse to so dejavniki, ki omogočajo vključitev mlade države med razvite družbe...”(Lajh, 2003: 196).

Učinkovit inovacijski sistem, podkrepjen s konsenzom vseh družbenih partnerjev o strateških ciljih in orodjih za pretvorbo teh ciljev v konkurenčne prednosti, je pogoj za doseganje zgoraj navedenih ciljev. Če učinkovitega inovacijskega sistema ni, pada razvojna učinkovitost, ki ob rasti plač in davčnih obremenitev povzroča upadanje števila delovnih mest, rast brezposelnosti in posledično višje izdatke za socialne transfere. Na tak način se sklone začaran krog, v katerem se je znašla tudi Slovenija: takšna situacija ogroža trdnost konsenza družbenih partnerjev, kjer ta obstaja, oziroma otežuje doseganje tega konsenza tam, kjer do njega še ni prišlo (Slovenija). V takšnem položaju pada kakovost upravljanja gospodarstva in vodenja družbe (governance), kar pomeni resno

oviro za reforme, s katerimi bi država izpeljala preboj med družbe konsenza in postala na znanju temelječa družba (in gospodarstvo).

Globalizacija in spremljajoča intenzivnost ter kompleksnost mednarodnih gospodarskih tokov, rastoča mednarodna menjava in intenzivnost finančnih tokov otežujejo državam nadzor nad gospodarstvom. Spreminjajoča se družbena in gospodarska razmerja so ustvarila nov svet, v katerem se na prvi pogled zdi, da je vloga države vse manjša. Spreminja se geografska porazdelitev gospodarskih aktivnosti. Delovno intenzivna proizvodnja se iz Evrope seli v okolja s cenejšo delovno silo, kar povzroča brezposelnost v Evropi. Nekatere družbe se s temi problemi spopadajo bolj uspešno, druge manj. V globalni konkurenci so trenutno na "prvem mestu" družbe konsenza, sledijo jim azijski tigri, ZDA in države blaginje. Za vsemi temi skupinami držav se pojavljajo južnoevropske in tranzicijske države, kamor sodi tudi Slovenija. Stabilna in kvalitetna prihodnost postaja v globaliziranem svetu privilegij tistih družb, ki znajo svoje sile pravočasno mobilizirati za ohranjanje in nadgradnjo svojih konkurenčnih prednosti.

Diploma vsebuje osem poglavij in dve prilogi. V uvodnem poglavju je predstavljen uvod v diplomsko delo in njegova struktura, drugo poglavje pa vsebuje metodološki okvir dela s predstavitevijo ključnih pojmov, hipotez in uporabljenih metod. Tretje poglavje predstavi nekatere ključne ekonomske teorije z vidika razvojnega dohitevanja. V četrtem poglavju podam pregled zgodovinskih dejavnikov in njihovih vplivov na položaj Slovenije v primerjavi z drugimi državami, peto poglavje pa je namenjeno analizi pomena konsenza za inovacijsko okolje (primerjava Slovenije, držav blaginje in družb konsenza). V šestem poglavju je podana primerjava inovacijskih sisteme Finske, Irske (primera dobrih praks) in Slovenije. Sedmo poglavje je namenjeno pregledu slovenskega inovacijskega sistema, njegovih prednosti in pomanjkljivosti. Priloga 1 predstavlja študiji primera pozitivnega inovacijskega okolja v podjetju BSH Nazarje, priloga 2 pa podrobneje analizira vlogo Gospodarske zbornice Slovenije (GZS) pri podpiranju slovenskega gospodarstva.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 CILJI DIPLOMSKE NALOGE

Cilj naloge je določiti elemente inovacijskega sistema s poudarkom na pomenu konsenza, kar je osnova za razvojno dohitevanje. V nalogi bo podrobneje obravnavan primer Slovenije. Pokazati želim, da je demokratični konsenz vseh družbenih partnerjev osnoven pogoj za dober "governance", brez katerega ni moč preiti v družbo in gospodarstvo znanja.

Izpostaviti želim dejavnike, ki vplivajo na pripravljenost družbenih partnerjev za preseganje medsebojnih antagonističnih odnosov in kakšni bi ti dejavniki morali biti, da bi bil možen prehod na nivo medsebojnega zaupanja, spoštovanja in delitve odgovornosti med družbenimi partnerji. Gre predvsem za sistem vrednot, ki imajo pomemben vpliv na upravljanje in vodenje družbe.

V nalogi bom preko primerjav z nekaterimi drugimi državami Evropske unije (EU) in njihovimi inovacijskimi sistemi pokazal, da so pogoji znotraj posameznih družb specifični – torej tudi ustvarjanje ustreznega inovacijskega sistema, ki bo Slovenijo popeljal do zelenih ciljev in rezultatov, zahteva specifične ukrepe.

Naloga obravnava predvsem razvojne politike, varčevanja in porabo, vlaganja v znanje, izobraževanje, raziskave in razvoj (R&R) in področja informacijsko-komunikacijskih tehnologij (IKT), konkurenčnosti, trajnostnega razvoja in družbenih vrednot socialne kohezije. Ob upoštevanju makroekonomskih indikatorjev se bom osredotočil na širša družbena in zgodovinska okolja posameznih držav in skupin držav, ki pomembno vplivajo na razvojne možnosti teh družb.

2.2 OPREDELITEV KLJUČNIH POJMOV RAZISKAVE

Analitični pristop zahteva, da se najprej opredeli ključne pojme, ki predstavljajo teoretično podporo analize obravnavanih procesov in pojavov. Z vidika obravnavane tematike v diplomski nalogi sem kot ključne opredelil naslednje pojme:

a. Inovacijski sistem: Bistvo inovacijskega sistema je v tem, da imajo moč odločanja družbeni partnerji in parlament, ki na podlagi konsenza oziroma soglasja družbenih partnerjev o kvalitativni prenovi gospodarstva in družbe z institucionalno infrastrukturo konceptualno (na osnovi znanja in inovacij), vsebinsko (razvojna področja: grozdi, tehnološke mreže) in finančno povezujejo razvojno delo univerz, inštitutov in gospodarstva, oziroma uporabnikov (Sočan, 2005: 1).

b. Družbe konsenza: Te visoko razvite države odprtega trga so specifične zaradi visoke stopnje konsenza družbenih partnerjev, ki dosegajo visoko stopnjo soglasja o strateških ciljih, razvojnih prioritetah ter načinih¹, kako cilje in prioritete realizirati. V to skupino sodijo Avstrija, Danska, Finska, Irska, Nizozemska, Norveška, Švedska in Švica (Sočan, 2005: 1).

c. Države blaginje: Ta skupina vključuje ostale visoko razvite države odprtega trga, ki so močno porabniško orientirane in spoštujejo visoke socialne norme. V EU so to Belgija, Francija, Nemčija in Velika Britanija (Sočan, 2005: 1).

d. Južnoevropske države: Značilnost teh držav je zgodovina bolj ali manj avtokratičnih režimov. To so države, ki razvojno zaostajajo za družbami konsenza in državami blaginje. Pri večini kazalcev konkurenčnosti gospodarstva jih tranzicijske države dohitevajo, oziroma jih nekatere najbolj uspešne tranzicijske države celo že prehitevajo. Za te družbe je značilen slab governance in nizka raven konsenza. Mednje spadajo Italija, Grčija, Portugalska in Španija.

¹ Posebej bi rad poudaril konsenz o načinu upravljanja družbe in vodenja gospodarstva (*governance*), ki je osnovnega pomena za usklajeno in uspešno delovanje inovacijskega sistema.

e. Tranzicijske države: Poznamo jih tudi pod imenom države prehoda ali post-socialistične države. Sem spadajo države nekdanje ZSSR, Varšavskega pakta, nekdanje SFRJ in Albanija. V nalogi se bom osredotočil na tiste tranzicijske države, ki so skupaj s Slovenijo 1. maja 2004 postale polnopravne članice EU. To so Češka, Madžarska, Poljska, Slovaška in Slovenija, ki jih imenujejo tudi srednjeevropske države in Estonija, Latvija ter Litva oziroma tako imenovane baltske države.

f. Politični menedžment: "... sestavljajo ga vlada, parlament, uprava in politične stranke. Gre za subjekte, ki skrbijo za vodenje države. Skupaj z gospodarskim sektorjem so odgovorni za upravljanje družbe in vodenje gospodarstva" (Lajh, 2003: 199).

g. Demokratični konsenz: "... opredelimo ga lahko tudi kot družbeno soglasje ali socialna kohezija. Pomeni oblikovanje in izvajanje dolgoročnega razvojnega dogovora o upravljanju družbe in vodenju gospodarstva med političnim menedžmentom, socialnimi partnerji in civilno družbo. Njegove temeljne komponente so **odprtost** (političnega menedžmenta), **transparentnost** (delovanja političnega menedžmenta) in **participacija** (socialnih partnerjev in civilnodružbenih igralcev)" (Lajh, 2003: 199).

2.3 HIPOTEZE

V nalogi preverjam tri hipoteze:

Hipoteza 1: Nizka stopnja konsenza zavira Slovenijo pri doseganju višje konkurenčnosti.

Hipoteza 2: Globoke cepitvene linije, ki se iz slovenske politike prenašajo na civilno-družbene akterje in socialne partnerje, onemogočajo dosego razvojnega konsenza v Sloveniji.

Hipoteza 3: Dokler Slovenija ne razvije koncepta² za prehod v družbo znanja, nima osnov za konsenz družbenih partnerjev.

² Vsebinska plat strategije razvojnega dohitevanja in prehoda v gospodarstvo in družbo znanja.

2.4 RAZISKOVALNE METODE IN STRUKTURA NALOGE

V nalogi so uporabljene tako deskriptivne kot preskriptivne metode. Za boljši uvid in boljše razumevanje slovenskega inovacijskega sistema je opravljena primerjava z nekaterimi relevantnimi sistemi drugih držav. Naloga izpostavlja slabosti slovenskega inovacijskega sistema in išče vzroke za te slabosti ter predstavlja načine, orodja in poti, kako te slabosti minimalizirati in postaviti osnovo za zdrav konkurenčen inovacijski sistem.

Uporabljene raziskovalne metode:

- analiza sekundarnih virov (člankov, raziskovalnih del, poročil, analiz itd.)
- analiza primarnih virov (programski dokumenti EU, Slovenije, Irske)
- študij primera slovenskega inovacijskega okolja in njegovih podpornih institucij
- analiza uradnih statistik,
- primerjalna analiza,
- študij primera izbranega podjetja (BSH Nazarje) in Gospodarske zbornice Slovenije (GZS).

3 TEORETSKI OKVIR

Pri vprašanju (razvojne) konvergence predstavniki neoklasične teorije in novih teorij rasti, ki jih bom nekoliko podrobneje predstavil, poudarjajo, da je institucionalna infrastruktura oziroma učinkovitost, racionalnost in usklajenost delovanja institucionalnega sistema ključnega pomena za uspešno dohitevanje razvitejših družb. Vendar med posameznimi pristopi obstajajo pomembne razlike, zato bom na kratko predstavil ključne koncepte teh teorij.

3.1 NEOKLASIČNA TEORIJA

Neoklasična teorija temelji predvsem na tokovih kapitala (ob predpostavki popolne konkurence, enakih tehnologij, prostega pretoka proizvodnih faktorjev in padajočih mejnih donosov), ki išče območja, kjer bo dosegal večjo donosnot. Kapital bo tako pri enakih stopnjah varčevanja, naraščanju delovne sile in tehničnega napredka imel višje donose v revnejših državah in se tako približeval ravni in donosnosti bogatih držav. Ker ima kapital v revnejših državah na začetku višje donose so te države privlačne za tuje neposredne investicije (TNI), ki še dodatno spodbudijo rast. Na začetku dohitevanja so stopnje rasti v revnejših državah večje (zato tudi privlačijo kapital), vendar se z njihovim približevanjem razvitim manjša stopnja donosnosti in rasti. Te predpostavke temeljijo na delovanju Smithove nevidne roke trga, ki dolgoročno gledano sama (kot mehanizem trga) ureja in odpravlja vse tržne anomalije (Bučar v Sočan, 2003: 39-55). Zgodovina ne potrjuje pravilnosti neoklasične teorije, saj se razkorak med razvitimi in nerazvitimi območji v svetu še povečuje. Predpostavke, na katerih ta teorija sloni, se le redkokdaj (če sploh) uresničijo.

3.2 ENDOGENA TEORIJA

Za razliko od neoklasične pri endogeni teoriji rasti velja predpostavka o razlikah v stopnji rasti in ravni dohodkov. Zaradi razvoja tehnologije in dviga produktivnosti, ki je posledica vlaganj v raziskave in razvoj (v nadaljevanju R&R) in izobraževanje, se izgubi osnova za konvergenco, saj ne pride do padajočih donosov človeškega kapitala. Tudi

neoklasična teorija konvergenco predvidi le ob pogoju enake produkcijske funkcije v različnih državah (Bučar v Sočan, 2003: 39-55). Ključni dejavnik endogene teorije rasti je tehnologija. Revnejše države z manj produktivno produkcijsko funkcijo od bogatejših držav pridobivajo produktivnejšo tehnologijo (oprema, znanje in organizacijske sposobnosti), kar viša njihovo produktivnost, dokler se le-ta ne izenači z razvitimi. Tehnologija ni več zunanji faktor kot pri neoklasikih, ampak postane notranja (endogena) sila razvoja, ki je posledica vlaganj v znanje. Socialno–institucionalna komponenta je pri novih teorijah rasti pomemben dejavnik. Toda Bučarjeva opozarja (Bučar v Sočan, 2003b: 41-42), da ta model dohitevanja ni dostopen vsem. Zaostajanje najmanj razvitih se povečuje, saj zaradi razlik v izobrazbeni ravni in strukturi izdelkov pridobijo le malo od inovacij in investicij v razvitih okoljih. Zaradi prenizke ravni izobrazbe in znanja je onemogočen prenos tehnologij (Bučar v Sočan, 2003: 39-55 in Nemgar, 2004: 15-18).

Vendar Abramovitz poleg razlike v tehnologiji izpostavi tudi pomen "družbene sposobnosti", s katero pojasnjuje vzroke za zaostajanje nekaterih držav in obenem nakaže način za dohitevanje vodilnih. Družba mora biti sposobna prilagoditi se novim tehnologijam, tako da "evolucija družbenih sposobnosti v povezavi s procesom dohajanja odpira možnosti, da zamudnice prehitijo celo naprednega voditelja" (Abramovitz, 1986: 389, v Bučar/Sočan, 2003: 43). Tehnološko zaostale, a družbeno napredne države, z zmogljivostjo difuzije znanja, s pogoji za olajševanje in pospeševanje strukturnih sprememb, z ugodnimi makroekonomskimi in monetarnimi pogoji, z ustreznimi mehanizmi za odpravljanje in saniranje negativnih posledic, ki jih ima uvajanje novih tehnologij za določene socialne skupine, imajo po Abramovitzu ugodne pogoje za hitro rast (Bučar v Sočan 2003: 39-55).

Nove teorije rasti pomenijo odmik od trde liberalne logike in glorifikacije dobička kot najpomembnejšega cilja gospodarske dejavnosti. Poudarijo ravno pomen dobre "governance", izgradnjo tega, kar Abramovitz imenuje "družbene sposobnosti", kar družbam omogoča nenehno prilagajanje novim izzivom modernega sveta. "Velika prednost, ki jo imajo v svoji družbeni sposobnosti vodilni, so dobro razvita znanost, tehnološki razvoj in industrija, ki so med seboj tesno povezani, širok in kakovosten

izobraževalni sistem ... Ta prednost jim omogoči, da ohranijo vodilni položaj kljub konkurenci zamudnic." (Bučar v Sočan, 2003: 44).

Pomen družbene kohezije, institucionalne infrastrukture, vlaganja v znanje ter R&R, izgradnja sistema vrednot, ki med drugim rezultira v visoki stopnji družbene solidarnosti, visoka stopnja odgovornosti političnega menedžmenta za razvojno vlogo, ki jo ima, so elementi družbene sposobnosti, ki so najbolj razviti v družbah konsenza.

Slovenija mora svoje družbene sposobnosti korenito nadgraditi, če želi dohiteti bolj razvite družbe. Kar Abramovitz razume pod pojmom družbena sposobnost lahko interpretiramo tudi kot tiste osnovne in najbolj pomembne predpogoje za doseganje trdnega, dolgoročnega razvojnega konsenza družbe, ki ga slovenski invocajski sistem (in družba nasploh) nujno potrebuje, če želi Slovenija nadoknaditi zaostanek za najbolj konkurenčnimi družbami.

3.3 IZVIRNO DRUŽBENO INOVACIJSKO OKOLJE

Sočan inovacijsko okolje države razume kot sinergično sodelovanje države, infrastrukture in gospodarstva, kar je mogoče na podlagi dobrega sporazumevanja družbenih partnerjev. Konkurenčen inovacijski sistem omogoča krepitev, prenos in uporabo znanja, sodobnih tehnologij in drugih potencialov družbe. Odprtost družbe svetovni konkurenci po eni strani in vodenje ter upravljanje družbe v kontekstu njenih lastnih značilnosti (prednosti in slabosti) po drugi strani, zagotavljata, da država ostaja konkurenčna v globalnem svetu, obenem pa svojim prebivalcem nudi visoko življensko raven in stopnjo blaginje. Proizvodi in storitve z visoko stopnjo dodane vrednosti in opuščanje tistih z nizkimi tem družbam zagotavljajo stabilno prihodnost tudi z vidika konkurence azijskih tigrov in njihove (prihajajoče) tržne dominacije (Sočan, 2004: 44). Takšno inovacijsko in razvojno okolje je prikazano v Tabeli 1.

Tabela 1: *Izvirno družbeno inovacijsko razvojno okolje (skladnost in sinergije razvojnega okolja na ravni države, infrastrukture in gospodarstva)*

Država	Infrastruktura	Gospodarstvo
<ul style="list-style-type: none"> - stopnja deregulacije - konsenz o viziji, strateških ciljih in politikah - inovacijska veriga - nosilne razvojne ustanove za gospodarsko in družbeno prenovo - vrednote - obilje razvojnega kapitala (varčevanje, vhodne NTN³, sredstva EU) - stimulatívne davčne obremenitve - stimulatívno naložbeno okolje - razvojno zasnovane regije - višina subvencijskih transferjev - politike: preživele, nevtralne, proaktivne 	<ul style="list-style-type: none"> - vrhunski izobraževalni sistem, usposabljanje ter povezanost univerze in inštitutov z gospodarstvom - uspešen razvoj in prenos znanja, tehnologij in kapitala - krepitev socialne kohezije - okoljska infrastruktura - materialna infrastruktura 	<ul style="list-style-type: none"> - trajna tehnološko inovacijska in menedžerska prenova vseh podjetij - vrhunska vloga domačih in tujih strateških partnerjev - naložbe in izvoz so nosilci gospodarske rasti - uspešnost gospodarskega potenciala - hitra rast izvoza - majhna brezposelnost ali njeje zmanjšanje

Vir: Sočan, 2004: 43

3.4 LIZBONSKA STRATEGIJA

Marca 2000, ko je bila Lizbonska strategija sprejeta, je EU začutila, da je napočil čas za odpravo nekaterih najbolj perečih problemov. Desetletja ekonomske integracije so prinesla mnoge pomembne dosežke: stabilno makroekonomsko okolje z nizko inflacijo in nizkimi obrestnimi merami, enoten notranji trg s 380 milijoni potrošnikov ter enega najvišjih BDP na prebivalca v svetu. Široko in relativno dobro delujoče institucionalno

³ NTN; neposredne tuje naložbe (nekateri avtorji, na primer Svetličič in Jaklič, uporabljajo izraz TNI; tuje neposredne investicije)

omrežje na nivoju članic in Skupnosti je EU dajalo dobro osnovo za nov preboj k večji konkurenčnosti v svetovnem gospodarstvu.

“Ob spoznanju, da sta rast in razvoj ključni prioriteti v prihodnosti, ki sta predpogoj za zasledovanje ostalih ciljev, tako ekonomskih kot političnih, si je EU na lizbonskem Svetu leta 2000 zastavila nov strateški cilj, da do leta 2010 postane najbolj konkurenčno in najbolj dinamično, na znanju temelječe gospodarstvo v svetu, ki je zmožno vzdržnega razvoja z več in boljšimi delovnimi mesti ter večjo socialno kohezijo” (Mrak, 2004: 92) . Da bi ta cilj tudi dosegla, mora EU krepiti R&R, spodbujati inovativnost, nove tehnologije, IKT, urediti infrastrukturo in zagotoviti transparenten notranji trg z enakimi konkurenčnimi pogoji. Mrak poudarja, da kljub temu, da je “... nerealno pričakovati, da bo EU dosegla zastavljeni strateški cilj že do leta 2010, pa je pomembno, da se EU v novi finančni perspektivi premakne od idej k njihovi izvedbi. V tem kontekstu lahko pričakujemo, da bo EU v srednjeročnem finančnem obdobju 2007 – 2013 doseganju lizbonskih ciljev namenila znatna finančna sredstva” (Mrak, 2004: 92).

Lizbonska strategija obravnava osem področij, ključnih za nacionalno konkurenčnost:

1. informacijsko družbo za vse,
2. vzpostavitev evropskega inovacijskega in R&R območja,
3. liberalizacijo (enotni trg, politika konkurenčnosti in državnih pomoči),
4. vzpostavitev infrastrukture omrežij (telekomunikacije, promet in komunalna infrastruktura),
5. učinkovite in integrirane finančne storitve,
6. izboljšanje podjetniškega okolja (za zagon podjetij in regulativni okvir),
7. povečevanje socialne vključenosti (višanje zaposljivosti prebivalstva, nadgradnja sposobnosti in znanj, modernizacija socialne zaščite) in
8. spodbujanje trajnostnega razvoja.

Ključni izzivi so predvsem reforme trga delovne sile, povečanje stopnje zaposljivosti predvsem z izobraževanjem in usposabljanjem ter vseživljenjskim učenjem. Znotraj paketa reform so pomembno mesto dobile IKT in vlaganje v znanost, R&R in

prenosljivost znanja – vse v luči cilja prehoda v gospodarstvo in družbo znanja. EU naj bi se bolj usmerila tudi na odstranjevanje birokratskih ovir za poslovno dejavnost, pretok znanstvenikov in raziskovalcev znotraj Unije ter nadaljnjo integracijo skupnega trga, predvsem liberalizacijo trga storitev, plina in elektrike, transporta in poštinih storitev. Izpostavljen je pomen skupnega finančnega trga ter potreba po zagotavljanju zadostnega tveganega kapitala za ustanavljanje novih podjetij. Lizbonska strategija poudarja tudi pomen trajnostnega razvoja in varovanja okolja, pri čemer trajnostni razvoj zajema tudi socialno komponento, kjer se rešitve išče v modernizaciji in povezovanju mehanizmov socialne zaščite in v odpravljanju vzrokov za revščino.

Lizbonska strategija je "... tako celostna in ambiciozna, ustrezno usmerjena na implementacijo strukturnih ukrepov in na poudarjanje institucionalnih reform." (WEF, 2004: 3) Objavljena je bila v času poslabšanja fiskalne situacije nekaterih večjih držav članic, kar je posledica splošne recesije v svetovnem gospodarstvu. Takšna situacija je pred politična vodstva držav članic postavila določene kratkoročne prioritete in cilje, ki so (za nekaj časa) onemogočili in zavrli skupne napore za realizacijo Lizbonske strategije v zastavljenem časovnem okviru. Kljub temu pa predlagani kriteriji strategije kažejo na to, da se Evropa zaveda, da mora ustvariti pogoje za razvoj dinamičnega in konkurenčnega gospodarstva, temelječega na znanju, ki bo hkrati upoštevalo cilje trajnostnega razvoja in omogočalo večjo socialno kohezijo, saj bo le tako uspevala ohraniti in izboljšati kvaliteto življenja. Strategija je sicer bila sprejeta pred širitvijo leta 2004, vendar je danes relevantna za vse članice.

Pri določanju stopnje uspešnosti EU in njenih članic pri doseganju ciljev Lizbonske strategije se bom naslonil na metodologijo WEF, ki v publikaciji "*Lisbon review*" analizira stopnjo realizacije ciljev strategije (EU kot celote in posameznih držav članic) po posameznih kriterijih. Iz tabele 2 na naslednji strani je razviden položaj tranzicijskih držav glede na države EU-15 in položaj Slovenije znotraj tranzicijskih držav.

Tabela 2: Primerjava držav EU in držav pristopnic

Comparing the EU and the Accession Countries			9 country average* relative to the EU Average	3 best accession performers relative to the EU Average	9 country average* relative to 4 worst EU performers	3 best accession performers relative to 4 worst EU performers
	3 best accession performers	4 worst EU performers				
An Information Society for All	Estonia, Malta, Slovenia	Greece, Spain, Portugal, Italy	-0.86	-0.04	0.08	0.90
Innovation, Research and Development	Slovenia, Latvia, Estonia	Portugal, Greece, Luxembourg, Italy	-0.88	-0.54	-0.04	0.29
Liberalization Completing the single market State aid and competition policy	Latvia, Estonia, Lithuania	Greece, Portugal, Italy, Ireland	-0.61 -0.67 -0.54	-0.37 -0.49 -0.26	-0.15 -0.28 -0.02	0.08 -0.10 0.26
Network Industries Telecommunications Utilities and transportation	Slovenia, Czech Rep., Estonia	Ireland, Greece, Italy, Spain	-1.12 -1.10 -1.15	-0.67 -0.61 -0.74	-0.45 -0.78 -0.12	0.00 -0.28 0.29
Efficient and Integrated Financial Services	Estonia, Malta, Hungary	Greece, Portugal, Italy, Spain	-0.81	-0.33	-0.21	0.26
Enterprise Environment Business start-up environment Regulatory environment	Estonia, Latvia, Hungary	Italy, Greece, Portugal, Austria	-0.57 -0.36 -0.79	-0.01 0.11 -0.14	0.27 0.75 -0.21	0.83 1.22 0.44
Social Inclusion Returning people to the workforce Upgrading skills Modernizing social protection	Malta, Latvia, Czech Rep.	Greece, Portugal, Italy, Germany	-0.67 -0.76 -0.54 -0.70	-0.24 -0.18 -0.41 -0.14	-0.02 -0.26 0.27 -0.08	0.40 0.32 0.40 0.49
Sustainable Development	Slovenia, Slovak Rep., Czech Rep.	Greece, Portugal, Ireland, Spain	-0.95	-0.62	-0.08	0.26

* The nine country average refers to the average performance of the nine countries entering the EU in May 2004 included in this study: the Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Malta, Poland, the Slovak Republic and Slovenia.

Country	Final Index		Subindexes							
	Rank	Score	Information Society	Innovation and R&D	Liberalization	Network Industries	Financial Services	Enterprise	Social Inclusion	Sustainable Development
Estonia	1	4.64	4.92	3.82	4.40	4.98	5.43	4.90	4.20	4.44
Slovenia	2	4.36	4.38	3.92	4.06	5.21	4.69	3.76	4.24	4.60
Latvia	3	4.34	3.62	3.86	4.44	4.35	4.84	4.87	4.47	4.29
Malta	4	4.20	4.42	2.99	4.03	4.81	5.27	4.00	4.83	3.24
Czech Republic	5	4.16	3.62	3.34	4.01	5.19	4.03	4.18	4.40	4.48
Hungary	6	4.12	3.24	3.47	4.10	4.57	4.87	4.41	4.19	4.09
Lithuania	7	4.05	3.36	3.57	4.10	4.51	4.67	4.38	3.69	4.17
Slovak Republic	8	3.89	3.29	3.34	3.84	4.50	4.39	3.43	3.83	4.53
Poland	9	3.68	2.95	3.53	3.75	4.00	4.26	3.56	3.42	3.99
Turkey	10	3.45	2.61	2.72	3.68	4.01	3.99	3.84	3.45	3.33
Romania	11	3.35	2.91	2.88	3.04	3.48	3.77	3.65	3.74	3.33
Bulgaria	12	3.25	2.66	2.94	3.26	3.54	3.64	3.81	3.07	3.08
EU Average		4.97	4.61	4.41	4.69	5.81	5.52	4.74	4.81	5.16

Vir: WEF, Lisbon review 2004

“Ocene uspešnosti držav glede doseganja posameznih ciljev strategije so osnovane na podlagi javno dostopnih podatkov iz držav članic in na podlagi ankete, ki jo WEF⁴ letno

⁴ Ocene WEF se nekoliko razlikujejo od ocen IMD in OECD, ki kažejo za tranzicijske države nekoliko bolj kritično sliko, vendar sem v nalogi uporabil podatke WEF, ker gre za analizo uspešnosti držav glede na cilje Lizbonske strategije, ki jo razumemo kot razvojni koncept za prehod EU (kot celote) v gospodarstvo in družbo znanja.

izvaja med višjimi uslužbenci **vodilnih** (poudaril B.P.) podjetij v posameznih državah. Med mnogimi drugimi faktorji so v ocene vključeni tudi makroekonomski indikatorji, pravni in regulativni okvir, indikatorji kvalitete infrastrukture, davčnega sistema, šolstva in učinkovitosti ter poštenosti javnih uslužbencev in politikov" (WEF, Lisbon review 2004⁵).

Znotraj EU-15⁶ ima najboljši "skupni rezultat" Finska, ki ji sledita Danska in Švedska. Te tri nordijske države so torej najbolj konkurenčna gospodarstva EU po kriterijih Lizbonske strategije. Vse tri države tudi sodijo v skupino družb konsenza. Še posebej visoko se te države uvrščajo glede kriterijev trajnostnega razvoja in mreženja industrij.

V sklopu finančnih storitev se visoko uvršča Velika Britanija (2. mesto), ki ima najnižjo razliko med obrestnimi merami za posojanje in sposojanje kapitala, kar je pokazatelj učinkovitosti finančnega posredništva. Velika Britanija je najuspešnejša glede prijaznosti regulativnega okolja za podjetniški sektor, vendar njeno skupno uvrstitev kviri nizka stopnja socialne vključenosti, inovativnosti in vlaganj v R&R.

Nemčija se spopada s problemi predvsem glede liberalizacije trga delovne sile, prijaznosti okolja za podjetništvo in socialne vključenosti, kar potrjuje tezo, da nemško socialno partnerstvo z izrazito antagonističnimi akterji ne dosega zelenih rezultatov.

V spodnji del razpredelnice se uvrščajo južnoevropske države, ki zaostajajo pri vseh kazalcih Lizbonske strategije. Zanimivo je, da znotraj te skupine držav Španija pri šestih kazalcih že prehiteva Italijo, ki je članica skupine G-7.

Primerjava pokaže, da so skandinavske družbe konsenza uspešnejše od ZDA, ki pa še vedno prekašajo ostale države članice tako v skupnem rezultatu, kot po skoraj vseh posameznih kriterijih. ZDA imajo pri kriteriju prijaznosti okolja za podjetništvo in pri

⁵ Vsi prevodi so delo avtorja.

⁶ Stare države članice EU pred širitvijo leta 2004, se pravi tiste države, ki so leta 2000 sprejele Lizbonsko strategijo.

inovativnosti še vedno višje vrednosti kot katerakoli država EU, vključno z družbami konsenza. Primerjava skupnih vrednosti EU-15 in ZDA kaže, da so ZDA še vedno uspešnejše pri skupnem seštevku in pri večini posameznih kazalcev z izjemo socialne vključenosti, informacijske družbe in trajnostnega razvoja. V kolikor pa upoštevamo pri primerjavi razširjeno EU (25 članic), EU presega ZDA zgolj po kriteriju trajnostnega razvoja.

Tranzicijske države kot skupina zaostajajo za povprečjem EU pri vseh posameznih kriterijih. Vendar podrobnejša analiza pokaže, da se povprečje tranzicijskih držav približuje povprečju najslabših držav EU-15, ter da najboljše izmed tranzicijskih držav (kamor sodi tudi Slovenija) presegajo najslabše štiri iz EU-15 pri vseh kriterijih. Slovenija se uvršča visoko predvsem glede mreženja industrij, trajnostnega razvoja, inovativnosti (dobrih podjetij) in R&R, zaostaja pa pri podjetniškem okolju, liberalizaciji in finančnih storitvah. Med vsemi novimi članicami se Slovenija za Estonijo uvršča na drugo mesto. Najboljše države izmed novih članic so bolj konkurenčne od najslabših EU-15 držav po kriterijih Lizbonske strategije, kar po mnenju strokovnjakov WEF niti ni presenetljivo: tranzicijske države so že več kot desetletje v obsežnem procesu reform namenjenih odpravljanju posledic socialističnega obdobja, prav tako pa se že dalj časa vključujejo v širši pravni in politično-ekonomski kontekst EU (preko pogajanj o članstvu in prevzemanja pravnega reda). Najboljše izmed tranzicijskih držav so se teh procesov lotile z veliko mero konsistentnosti in zagnanosti. Tako je po mnenju Mednarodnega denarnega sklada (IMF) Slovenija v poznih 90-tih letih imela vse elemente funkcionalnega tržnega gospodarstva, stabilno makroekonomsko okolje s trajnostno rastjo in najvišjim standardom ter najboljšim investicijskim okoljem (IMF, 1999). Deloma zaradi izboljšane policy okolja, deloma zaradi relativno poceni dobro izobražene in usposobljene delovne sile, so države srednje in vzhodne Evrope privabile veliko TNI, ki so pomemben motor rasti za ta okolja.

Zaključimo lahko, da je uresničitev zastavljenih ciljev Lizbonske strategije za celotno EU še dokaj daleč. Posamezne države (predvsem družbe konsenza) so sicer blizu tega, da postanejo najbolj konkurenčna gospodarstva temelječa na znanju, vendar morajo

predvsem južnoevropske in tranzicijske države storiti še marsikaj, da bodo uspešno zaključile projekt, katerega časovni okvir je bil zastavljen preveč optimistično, kar pa ne spremeni dejstva, da Lizbonska strategija pomeni korak v pravo smer. Doseganje cilja bo torej zahtevalo izboljšanje konkurenčnosti gospodarstev na novo pridruženih članic in tistih, ki zaostajajo za dosežki družb konsenza. EU bo morala več pozornosti nameniti izboljšanju institucionalnega okolja za inovativnost, R&R, IKT, zagotavljanju informacijske družbe za vse in ustvarjanju čim boljših pogojev za gospodarske dejavnosti zasebnega sektorja.

4 ZGODOVINSKI DEJAVNIKI IN NJIHOV VPLIV NA POLOŽAJ SLOVENIJE V PRIMERJAVI Z DRUGIMI DRŽAVAMI

V prvih desetih letih samostojnosti je Slovenija v primerjavi z ostalimi državami v tranziciji dosegla eno najvišjih stopenj gospodarske rasti, vendar je bila ta še vedno za tretjino do polovico prenizka, da bi v eni generaciji dosegla povprečno razvitost EU. Slovenija je imela prednost v dejstvu, da je imel velik del njenega poslovnega sveta že približno dve generaciji intenzivne stike s partnerji iz držav članic EU in drugih odprtih trgov, večina gospodarskih kolektivov pa razume sodobne tehnologije in pomen inovacij. Ta prednost je predvsem posledica dejstva, da Slovenija kot del bivše Jugoslavije ni bila del "vzhodnega bloka", ki je živel v izolaciji od tržnih gospodarstev zahodnega sveta. Prednost Slovenije so tudi najmanjše regionalne razlike, kar je posledica (relativno) uspešnega policentričnega razvoja v preteklosti. Slovenija ima tako možnosti za sodoben regionalni razvoj, vstop v EU pa povečuje možnosti za vključitev v ožjo skupino držav z nadpovprečno uspešnim gospodarskim in družbenim razvojem (Sočan, 2001: 14).

4.1 POMEN RAZVOJNEGA KONSENZA IN DOBREGA GOVERNANCE ZA DRUŽBO

Sočan (2001: 52-53) poudarja, da mora Slovenija jasno opredeliti svojo razvojno vizijo in realne strateške cilje, ki bodo temelj kvalitativne preobrazbe družbe. Vizija mora biti sprejeta konsenzualno, s sodelovanjem vseh socialnih partnerjev, saj brez trdnega razvojnega konsenza ne bo mogoč nadaljni uspešen razvoj slovenskega gospodarstva, ki zahteva večji razvojni napor družbe, kar pa bo mogoče le v primeru, da bo vsem delom družbe dolgoročno zagotovljeno izboljšanje njihovega položaja. Z vidika doseganja razvojnih ciljev bo nujno omejiti različne vrste tekoče porabe in povečati varčevanje ter vlaganja v krepitev lastnih zmogljivosti, kar pa je mogoče le s širokim družbenim konsenzom.

"Prihodnost Slovenije je tako v veliki meri odvisna od (1) sposobnosti oblikovanja ustrezne vizije prehoda v razvito družbo, (2) postavitve pravih strateških ciljev in vzvodov za njihovo doseganje, in (3) doseganja razvojnega konsenza vseh socialnih

partnerjev o velikem razvojnem naporu za motiviranje in krepitev znanja in drugih zmogljivosti" (Lajh, 2003: 198). V tem procesu bo po Sočanovem mnenju (Sočan, 2001) moral glavno vlogo odigrati slovenski politični menedžment (vlada, parlament, politične stranke in uprava), ki do sedaj konsenzualnemu oblikovanju razvojne strategije in razvojnih ciljev ni posvečal ustrezne pozornosti. Pri tem bo, ob vzpostavitvi ustrezne institucionalne infrastrukture, ključno sodelovanje nosilnih socialnih partnerjev in civilno-družbenih igralcev v tem procesu.

Rus (2001) opozarja, da samo sprejetje razvojne vizije in ciljev ni dovolj. Nujno je hkrati povečati stopnjo koordinacije za doseganje sinergijskih učinkov, upoštevati celovitost razvojnih procesov, načela trajnostnega razvoja družbe ter zagotoviti ustrezno usposobljeno in ciljno delujočo državno upravo, ki bo sposobna opredeliti ključne razvojne cilje in zagotoviti pogoje za njihovo doseganje. Državna uprava mora nato tudi v fazi implementacije razvojne vizije in razvojnih ciljev delovati na načelih odprtosti, transparentnosti in participacije.

Slovenski inovacijski sistem potrebuje kritično analizo slabosti in pomanjkljivosti, ki mora podati ustrezne predloge za izboljšave in spremembe. Slovenija ima v primerjavi z ostalimi tranzicijskimi državami boljše izhodiščne pogoje za dohitevanje razvitejših, uspešnejših družb konsenza, vendar jih ne uspeva v celoti realizirati. Z nekaterimi drugimi tranzicijskimi državami⁷ uspešno lovi priključek s "spodnjim delom" držav članic Evropske Unije⁸ (EU) in jih na nekaterih področjih celo prehiteva, vendar jo glavno delo še čaka.

⁷ Predvsem Češka in Estonija, na nekaterih področjih tudi Madžarska.

⁸ To so južnoevropske države, kamor spadajo Grčija, Italija, Portugalska in Španija – razvite mediteranske države, ki pa jih pestijo velike regionalne razvojne razlike – te države tudi ne spadajo v skupino držav blaginje ali celo med družbe konsenza, kamor se želi prebiti Slovenija.

4.2 DEDIŠČINA TRANZICIJE – SLOVENIJA IN OSTALE TRANZICIJSKE DRŽAVE

Vse države, z izjemo Slovenije in držav, ki so nastale na območju nekdanje Jugoslavije, ki jih danes imenujemo s skupnim imenom tranzicijske države⁹, so bile v obdobju hladne vojne za t.i. "železno zaveso", pod patronatom nekdanje ZSSR. Tranzicijske jih imenujemo zato, ker so na prehodu (*tranziciji*) iz planskega gospodarskega sistema in enostranskarskega političnega sistema v svobodno tržno gospodarstvo in demokratični pluralizem. Dolgotrajno obdobje izolacije, planskega gospodarstva in politične diktature je pustilo svoje posledice. S prehodom v demokratične politične sisteme in v tržna gospodarstva odprtega tipa so se te države naenkrat soočile s svetom, od katerega so bile izolirane 45 let.

Slovenija kot del nekdanje Jugoslavije ni bila članica vzhodnega bloka in ni imela popolnoma planskega gospodarskega sistema. Njeni prebivalci niso trpeli takšne stopnje politične diktature kot prebivalci vzhodnega bloka. Slovensko gospodarstvo je bilo v stiku s svetovno konkurenco vse od 60-tih let prejšnjega stoletja naprej. Tuje znanje in kapital sta prihajala v Slovenijo v obliki tujih investicij (Kolektor, Gorenje...), slovenska podjetja so investirala in prodirala na tuje trge (Slovenijales, SCT, Ljubljanska banka, Krka...). Slovensko gospodarstvo je ohranjalo stik s svetovno konkurenco, imelo pregled nad svetovnimi trendi in razvojnimi tokovi – ob zaščiti, ki jo je slovenskim podjetjem nudila družbeno-politična organiziranost takratne Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ). Tu mislim predvsem na zaščitne ukrepe pred tujo konkurenco v obliki kvot in carin, kot tudi na zaščito domačih podjetij pred vstopom tujih firm na slovenski (jugoslovanski) trg.

Za razliko od Slovenije druge tranzicijske države teh možnosti in izkušenj niso imele. Konec 80-tih let prejšnjega stoletja je edino Estonija¹⁰, preko "Glasnosti", oziroma "Perestrojke", imela neposreden stik z zahodnimi (predvsem skandinavskimi)

⁹ Nekateri slovenski avtorji (npr. Lajh) uporabljajo tudi izraz "države prehoda".

¹⁰ Estonija je izmed držav, ki izhajajo iz nekdanje ZSSR, edina že pred razpadom nekdanje skupne države imela mešano podjetje "ESTIMPEX" - podjetje za uvoz in izvoz.

gospodarstvu, vendar v veliko manjšem obsegu kot Slovenija. "Tako je imel slovenski poslovni sektor omogočeno komunikacijo in sodelovanje z zahodom, kar je obdržalo jugoslovansko gospodarstvo v stiku z zahodnim kapitalističnim modelom tržnega gospodarstva" (Ploštajner, 2003: 77), druge tranzicijske države pa teh možnosti niso imele.

Slovenski model samoupravnega socializma pa je imel tudi druge pomebne razlike od sovjetskega tipa realsocializma, ki se je razširil na vse države vzhodnega bloka. Če je vzhodni blok imel izrazito planski gospodarski model s petletkami, planskimi komisijami in popolnim državnim nadzorom nad gospodarstvom, je slovenski model samoupravnega socializma pomenil veliko "mehkejšo" različico tako na gospodarskem kot tudi na političnem in civilnodružbenem področju. V samoupravnem modelu je država imela vlogo korektorja trga. Določala je prioritete, izvajala politiko polne zaposlenosti in visoke socialne varnosti prebivalcev, vendar je delovala kot korektor trga in ne kot njegov nadomestek. Pomebne so tudi razlike na političnem in civilnodružbenem področju. Medtem ko je enopartijski sistem realsocialističnega tipa pomenil diktaturo majhnih skupin privilegiranih elit, je (sicer tudi enopartijski) sistem samoupravljanja pomenil veliko večjo participacijo prebivalstva in večjega upoštevanja pluralnosti mnenj.

Številni avtorji v delih, ki obravnavajo problematiko inovacijskih sistemov, poudarjajo pomen demokratičnega konsenza za uspešen inovacijski sistem. Za države tranzicije, z izjemo Slovenije, je bil značilen izrazito avtoritarni, vsiljeni konsenz. V Sloveniji je samoupravni socializem ustvaril nove organizacijske oblike za neposredno udeležbo pri upravljanju: temeljno organizacijo združenega dela, interesne skupnosti, krajevne skupnosti, družbenopolitične skupnosti, družbenopolitične organizacije in društva. Te organizacije so zajemale širok diapazon različnih interesov in mnenj (še vedno v okviru enopartijskega sistema). Samoupravni sistem je v veliko večji meri dopuščal dialog¹¹ kot sistemi vzhodnega bloka. Nenazadnje je korporativistična tradicija iskanja konsenza o upravljanju družbe med različnimi akterji "preživela" propad bivšega sistema v Sloveniji

¹¹ Predpogoj vsakega konsenza med različnimi akterji je ravno dialog med njimi, tak dialog (in konsenz) pa je nedvomno veliko lažje vzpostaviti v okolju, ki že pozna kulturo dialoga.

v obliki različnih institucij kot so Državni svet¹², Ekonomsko socialni svet, Gospodarska zbornica in druge. V ostalih tranzicijskih državah takšne tradicije dialoga in iskanja konsenza pri upravljanju družbe ni – kot je tudi ni v nekaterih državah zahodnega bloka¹³, ki so sicer veliko pred tranzicijskimi državami postale tržna gospodarstva odprtega tipa, vendar je za njih prav tako značilna tradicija avtoritarnega¹⁴ konsenza brez kulture dialoga med različnimi družbenimi akterji.

4.3 DRŽAVE BLAGINJE IN DRUŽBE KONSENZA

Kultura dialoga in demokratičnega konsenza je najbolj uveljavljena in razvita v dužbah konsenza in državah blaginje. V družbe konsenza uvrščamo predvsem skandinavske družbe¹⁵, poleg njih pa še Nizozemsko, Avstrijo, Švico in Irsko. Skandinavske družbe s svojo protestantsko tradicijo in sistemom vrednot, ki poudarja etičnost, skrb za sočloveka, spoštovanje pravil in solidarnost, imajo prednost predvsem v tem, da so različni akterji znotraj teh družb v večji meri pripravljeni k "odpovedovanju" privilegijem, kot je temu tako v porabniško orientiranih družbah blaginje. Za države blaginje, kamor spadajo Belgija, Velika Britanija in predvsem Francija ter Nemčija, se zdi, da za družbami konsenza zaostajajo ravno v tem zadnjem, a nadvse pomembnem segmentu. Največje probleme glede doseganja konsenza družbenih partnerjev (posebej na relaciji delojemalci - delojdajalci – država) ima Nemčija, ki se sooča z dediščino preveč "radodarne" sociale, tradicijo visoke potrošnje, posledicami združitve z bivšo Nemško demokratično republiko (NDR). Stroški, ki jih je (ob veliko nižji brezposelnosti) nekoč pokrival nemški gospodarski čudež, so danes, ob krizi svetovne avtomobilske industrije, rastočih cenah nafte, konkurenci cenejše delovne sile iz vzhodne Evrope in Kitajske ter

¹² Združuje predstavnike interesov delodajalcev, delojemalcev, lokalnih skupnosti in civilne družbe.

¹³ Grčija, Španija, Portugalska in do določene mere tudi Italija.

¹⁴ Tako Grčija, Španija kot Portugalska so imele še dolgo po drugi svetovni vojni diktatorske režime in so postale demokratične relativno pozno v primerjavi z državami blaginje in družbami konsenza. Tudi v teh državah obstaja tradicija avtoritarnega, vsiljenega konsenza, kultura dialoga je nizka, kar otežuje obstoj učinkovitega inovacijskega sistema temelječega na demokratičnem konsenzu vseh družbenih partnerjev. Italija je nekoliko drugačen primer, vendar je za časa fašističnega režima tudi ta država imela avtoritaren konsenz. Dodatno pa Italijo (poleg mnogih drugih problemov) pesti mafija, ki se je zrasla z državo in njenimi institucijami.

¹⁵ Finska, Švedska, Norveška in Danska.

splošni svetovni recesiji, preveliki. Dolgotrajno vztrajanje družbenih partnerjev na svojih pozicijah je bilo dolgoročno škodljivo. Nemčija je zamudila odločilni trenutek, ko bi morala svojo energijo usmeriti v nove industrije z višjo dodano vrednostjo, v delovno manj intenzivne panoge.

Medtem ko družbe konsenza povečujejo zaposljivost **celotne** populacije in ustvarjajo tehnološko naprednejša delovna mesta za bolj usposobljeno in izobraženo prebivalstvo, države blaginje (in vse ostale) ta problem rešujejo drugače – predvsem s "financiranjem nezaposlenosti", kar vodi v pomanjkanje finančnih sredstev za izboljševanje delovnih mest in znanja (Sočan, 2004: 19). S podobnimi problemi kot Nemčija se je soočala tudi Velika Britanija – nasprotja med družbenimi partnerji so vrh dosegla s politiko TINA¹⁶.

Obdobje hitre gospodarske rasti v državah blaginje je uspavalo družbene partnerje, ki so zanemarili rast produktivnosti cenejše delovne sile azijskih tigrov in drugih revnejših držav. Naftni šok je sicer pomenil opozorilo, vendar udarec ni bil zadosti močan. Države blaginje za razliko od družb konsenza niso v zadostni meri ustvarjale novih delovnih mest z višjo dodano vrednostjo, da bi lahko ta gospodarstva ohranila nespremenjeno raven zaposlenosti v trurbulentnih 90-tih letih prejšnjega stoletja. Padec vzhodnega bloka je prinesel selitev delovno intenzivnih in nizko-tehnoloških delovnih mest preko TNI na cenejši vzhod, v manjši meri pa nove trge za izvoz, saj je bila kupna moč v teh državah relativno nizka. Splošna svetovna recesija, konec 90-tih je še dodatno zgoraj našete probleme. Države blaginje se soočajo s posledicami pomanjkanja reform na področju deregulacije trga delovne sile. Zmanjšati morajo ogromne socialne transferje in prekomerno porabo ter povečati vlaganja v znanje, zaposljivost prebivalstva in ustvarjanje delovnih mest z visoko dodano vrednostjo.

¹⁶ TINA – "there is no alternative"; s tem sloganom je Margaret Thatcher opravičevala drastičen rez v socialne pravice delojemalcev. Tudi v tem primeru je situacija, ki je pripeljala do tega stanja bila posledica pomanjkanja konsenza družbenih partnerjev v kritičnem obdobju. Zaradi pomanjkanja konsenza ni bilo jasno določenih strateških dolgoročnih ciljev, na podlagi katerih bi inovacijski sistem Velike Britanije lahko razvijal znanja in tehnologije, ki bi "pokrila" izgubo delovnih mest v delovno intenzivnih panogah in industrijah, ki jih je ogrozila relativno cenejša delovna sila drugod po svetu.

Družbe konsenza z visoko stopnjo konsenza družbenih partnerjev konstantno posodablja svoja gospodarstva in družbe. Te države so vodilne v svetu po vlaganju (po deležu BDP) v znanje in prenos znanja in so obenem najbolj odprte, konkurenčne družbe in gospodarstva. Opuščanje nizko-tehnoloških programov in uvajanje srednje in visokotehnoloških je konstanten proces, ki poteka v kontekstu gibanj globalnega gospodarstva. Upravljanje in vladanje teh družb je osnovano na modernih in učinkovitih vrednotah (Sočan, 2004: 18-19).

4.4 DRŽAVE BLAGINJE, DRUŽBE KONSENZA IN TRANZICIJSKE DRŽAVE – PRIMERJAVA IZHODIŠČ

Nizka brezposelnost in inflacija, stabilnost, rast plač, krajši delavnik, vse to se je v državah blaginje kot bumerang vrnilo, ko je prišla kriza. Kultura dialoga, ki nima takšne tradicije kot v družbah konsenza, je premalo razvita, da bi družbeni partnerji lahko pravočasno odreagirali in tudi za ceno odrekanih vseh vpletenih dali družbi prebojno moč za rešitev iz krize. Institucionalna infrastruktura, potrebna za učinkovit inovacijski sistem, sicer obstaja, kot je tudi ves čas potekal dialog med družbenimi akterji – problem je bil v realizaciji. Delodajalci, delojemalci, država in civilna družba so se znašli vsak na svojem bregu – parcialni interesi posameznih akterjev so prevladali nad splošnimi. Inovacijski sistem ni dobil potrebnega "goriva" - ni bilo konsenza o strateških ciljih in usmeritvah; kjer je prišlo do konsenza o ciljih pa ni prišlo do konsenza o načinu, kako te cilje doseči. Delojemalci so ščitili svoje pravice na račun višje dodane vrednosti in učinkovitosti, civilna družba se ni želela odpovedati visoki ravni potrošnje na račun varčevanja, potrebnega za investicije v znanje, nove tehnologije in boljša delovna mesta, politične stranke niso uspele (ne uspevajo) preseči ideoloških nasprotij in želja po doseganju kratkoročnih političnih točk na račun enotne in celovite dolgoročne razvojne strategije in vizije, delodajalci pa so spali na lovorikah in pričakovali nadaljevanje obdobja rasti v nedogled – premalo je bilo investicij v nove tehnologije, nove produkte in nove metode vodenja. Cena, ki jo danes plačujejo države blaginje, je visoka: posledice dvajsetletnega "počivanja" bo plačevala vsaj ena generacija.

Izhodiščni polžaj tranzicijskih držav je danes mnogo slabši od izhodišč, ki so jih imele države blaginje in družbe konsenza. Če je zahodna Evropa svoja, od vojne prizadeta, gospodarstva oživljala s pomočjo ZDA v obliki Marshallovega plana in kasneje v medsebojnem sodelovanju preko Evropske skupnosti za premog in jeklo (ESPJ), Evropske gospodarske skupnosti (EGS), skupne kmetijske politike (SKP) in z rimskima pogodbama nakazanega in kasneje tudi realiziranega sistema enotnega trga, kar je dandanes preraslo v *"sui generis"* tvorbo, ki se imenuje EU, je bila ravno tako (če ne še bolj) uničena vzhodna Evropa deležna veliko manj učinkovite Nove ekonomske politike (NEP), ki jo je sponzorirala ZSSR – država, ki je iz svetovnega spopada sicer izšla kot ena izmed dveh preostalih velikih sil, a je bila tudi najbolj prizadeta država v drugi svetovni vojni. Države zahodne Evrope so v 20. stoletje vstopile kot industrijske in kolonialne (vele)sile, medtem ko so države vzhodne Evrope svojo samostojno pot, ob razpadu Avstro-Ogrske monarhije, začele kot nerazvite države. Politična središča, finančni in industrijski centri ter večina univerz so bili na zahodu, obdobje bivanja v "delavskem rajju" za železno zaveso (45 let izolacije) pa je zaostanek še povečalo. Ob vsem tem pa se tranzicijske države soočajo tudi z dediščino avtoritarnega konsenza, katerega posledice so, v politični kulturi in kulturi dialoga teh družb, vidne še danes.

Socialistična izkušnja tranzicijskih držav pa je imela tudi določene prednosti. Kljub nizki stopnji človekovih pravic in totalitarnemu režimu je bila socialna varnost visoka. Polna zaposlenost, brezplačno izobraževanje, zdravstveni in pokojninski sistem, otroško varstvo, državna stanovanja, nizka stopnja kriminala in socialna enakost so prednosti, ki so jih prebivalci tranzicijskih držav, zaradi neupoštevanja stroke in trga, v veliki meri izgubili ob prehodu iz socializma v tržni, oziroma kapitalistični, sistem. Tradicija avtokratičnega konsenza v preteklosti zmanjšuje možnost doseganja demokratičnega konsenza v sedanjosti, saj v takšnih družbah ni prisotne kulture dialoga. Družbenih partnerjev, ki so ključnega pomena v modernem inovacijskem sistemu, v pravem pomenu besede ni bilo – vse odločitve so bile v rokah ozke politične elite.

Po pridobitvi suverenosti so se v tranzicijskih državah mnoge institucije in strukture, ki imajo v državah blaginje in družbah konsenza dolgoletno tradicijo, morale šele

vzpostaviti in prevzeti vlogo, ki jim v odprtih družbah modernega tipa pripada. Nekatere družbe (in akterji) so bili v teh procesih bolj uspešne, druge manj. V tranzicijskih državah se je institucionalna infrastruktura do vstopa teh držav v EU ukvarjala predvsem s prevzemanjem in inkorporiranjem norm notranjega trga EU in z vprašanji makroekonomskega okolja in sistema. V modernih družbah je osnovna naloga družbenih akterjev upravljanje in vodenje teh družb. Partnerji morajo doseči konsenz o smeri družbenega razvoja – določiti morajo strateške cilje, poiskati poti njihovega uresničevanja in jih pretvoriti v konkurenčne prednosti, na podlagi katerih se bo družba vključila v globalni gospodarski sistem na način, ki bo njenim članom omogočal čimvečjo kvaliteto življenja. Institucionalne strukture tranzicijskih držav morajo opraviti kvalitativen preskok v svojem delovanju. Iz uvajanja norm in vrednot pravnega reda EU v svoje družbeno okolje, morajo preiti na upravljanje gospodarstva in vodenje družbe na poti razvojnega dohitevanja družb konsenza.

Prestrukturiranje gospodarstva, posledična brezposelnost, razpad socialnega sistema, naraščanje socialne neenakosti in kriminala, divja privatizacija, centralizacija in iz tega izhajajoča neenakomerna regionalna razvitost so problemi, ki tarejo tranzicijske države. V obdobju po padcu socialističnega sistema je narasla revščina med prebivalstvom. Upravljanje držav so prevzele strukture, ki takšnih nalog niso bile večje, razširila se je korupcija, prihajalo (in še prihaja) je do napak in ne najboljših odločitev¹⁷. Te države je dodatno prizadel tudi "beg možganov", kar še dodatno slabša situacijo.

4.5 INFRASTRUKTURA TRANZICIJSKIH IN RAZVITIH DRŽAV - PRIMERJAVA

Tranzicijske države se soočajo tudi z infrastrukturnimi problemi. Nobelov nagrajenec Stiglitz pod terminom infrastruktura razume naslednje pojme: znanje, tehnologijo, kapital, materialno infrastrukturo, socialno infrastrukturo in okolje. Infrastruktura je pomemben predpogoj za kakršenkoli konkurenčen inovacijski sistem, ki ima za cilj doseči trajno nizko stopnjo brezposelnosti, visoko dodano vrednost in zagotoviti konkurenčno in stimulatívno gospodarsko okolje.

¹⁷ Tak primer je sledenje Sachsovemu in Friedmanovemu modelu.

Uspešen inovacijski sistem nujno potrebuje prenosljivo **znanje**, ki ga znajo ljudje praktično uporabiti. Nujno je vzpodbujati koncept vseživljenjskega učenja – zaposleni morajo biti sposobni slediti tehnološkim spremembam, saj je le tako moč ohranjati visoko dodano vrednost na zaposlenega, kar opravičuje višje stroške dela ob stopnji porabe in socialne blaginje v Evropi. Pomembna je povezava med izobraževalnim sistemom in gospodarstvom – tako se potrebe gospodarstva po specifičnih tipih kadra neposredno (oziroma čim hitreje) prenašajo v izobraževalni sistem¹⁸. Idealno razmerje med visokošolsko izobraženimi kadri naj bi bilo približno 60 : 40 v korist diplomantov tehničnih in naravoslovnih fakultet, vendar je v državah tranzicije stanje praviloma obratno.

Pomemben je tudi poceni in razpoložljiv **kapital** – predvsem tako imenovani "*seed capital*", oziroma "*start-up capital*", ki je namenjen malim in srednje velikim podjetjem (MSP). S tem kapitalom lahko MSP realizirajo svoje ideje, lahko pa služi tudi kot osnova za kredite podjetjem, ki vlagajo v raziskave in razvoj. Osnova za kapital je varčevanje – v družbah konsenza varčevanje znaša približno 25% BDP, v državah tranzicije je ta znesek¹⁹ neprimerno nižji. Visoka stopnja varčevanja sama po sebi še ne zagotavlja zelenih rezultatov – potrebni so ustrezni mehanizmi, programi in kadri, ki ta kapital ustrezno upravljajo. Nasploh je finančno-kapitalski sektor v tranzicijskih državah slabo razvit. Privatizacija bank praviloma poteka počasi, banke ne uspejo slediti potrebam podjetniškega sektorja. Analize anket Svetovnega gospodarskega foruma (WEF) kažejo, da je največja ovira za podjetja v tranzicijskih državah dostop so finančnih virov.

Tudi **materialna infrastruktura**, ki je v večini tranzicijskih držav v neustreznem stanju, je eden izmed predpogojev za nastanek inovativnega in konkurenčnega družbeno-gospodarskega okolja. Prometne povezave, oskrba z energijo in "informacijska

¹⁸ V ZDA traja 4 leta, da se učni programi prilagodijo potrebam trga delovne sile, v državah tranzicije pa to traja kar 16 let.

¹⁹ Slovensko varčevanje v deležu BDP znaša ravno toliko kot Finsko (25,9%), vendar gre za popolnoma različne vsote in tudi za različno kvaliteto porabe tega denarja.

avtocesta" so ključne sestavine materialne infrastrukture, ki v državah tranzicije niso na ravni družb konsenza.

Posledica pomanjkanj, oziroma zaostajanj, na naštetih področjih je tudi neustrezno stanje **tehnologije** v državah tranzicije. Delež izvoza visoko-tehnoloških proizvodov v celotnem izvodu teh držav je nizek v primerjavi z družbami konsenza in državami blaginje. V zadnjih letih je ta odstotek v nekaterih tranzicijskih državah močno narasel²⁰, vendar predvsem na račun podjetij v tuji lasti²¹. Tehnološka baza teh držav je bila ob prehodu dotrajana in zastarela. S tranzicijo so se sesuli prejšnji sistemi financiranja R&R (ki niso bili na nivoju tistih v razvitejših državah), uvajanje novih, učinkovitejših sistemov pa zamuja predvsem na račun pomanjkanja finančnih virov in dobrih kadrov. Zdrava, razvojno naravnana tehnološka baza je pogoj uspešnega inovacijskega sistema. Tranzicijske države tudi na tem področju nimajo zadostnih virov za uspešno pariranje konkurenci razvitih držav.

Inovativnost in konkurenčnost zagotavljata gospodarsko rast, višjo stopnjo zaposlenosti in večjo socialno blaginjo, omogočata to, kar razumemo pod pojmom večja kvaliteta življenja, kar ob ustreznem upravljanju in vodenju družbe tvori sistem vrednot in prepričanj, ki pozitivno vplivajo na kulturo dialoga med družbenimi partnerji in omogočajo doseganje demokratičnega konsenza. Ta sistem vrednot in prepričanj lahko imenujemo tudi s terminom **socialna infrastruktura**. Družba ne sme biti izključevalna, vsi sloji morajo biti vključeni pri določanju dolgoročnih strateških ciljev in pri določanju orodij, s katerimi bo družba te cilje dosegla. Socialna infrastruktura je najbolj razvita v družbah konsenza. Pri skandinavskih (Finska, Norveška, Švedska, Danska) družbah so te vrednote in način razmišljanja v veliki meri tudi plod zgodovinskega razvoja protestantske etike, ki je v tem okolju močno prisotna. Podobno protestantsko-kalvinistično ozadje ima tudi Švica. Avstriji je korporativistično upravljanje in vodenje družbe predpisano z "od zunaj" napisano ustavo iz leta 1955, ustavo, ki je bila kompromis

²⁰ Predvsem Madžarska, Češka in Estonija.

²¹ TNI so v nekaterih tranzicijskih državah pomemben vir novih tehnologij in programov, vendar so učinki TNI najbolj pozitivni in sinergični ob ustrezni izbiri strateških vlagateljev in ob nadgrajevanju lastnih kapacitet vhodnih držav.

med takrat antagonističnima vodilnima silama vzhodnega in zahodnega bloka. Nizozemska je svojo socialno infrastrukturo gradila ob premagovanju družbenih cepitvenih linij (cleaveges) na podlagi religioznih razlik med prebivalstvom, Irska pa je socialno kohezivnost pridobivala v svojem boju za neodvisnot od Velike Britanije. To kohezivnost je dobro vnovčila (in jo še) pri doseganju razvojnega konsenza, ki jo je, ob izdatni finančni podpori EU namenjeni premagovanju teritorialnih neravnovesij in tradicionalne gospodarske odvisnosti od Velike Britanije, iz razvojno zaostale agrarne in protekcionistične države popeljal med visoko razvite družbe konsenza. S svojo razvojno strategijo, ki je presegla delitve med političnimi strankami, je privabila številne TNI predvsem iz ZDA in tako postala tako imenovani "most med ZDA in Evropo". V državah tranzicije socialna vključenost seveda ni na ravni tiste v družbah konsenza, niti ne dosega stanja v družbah blaginje.

Pozitivne značilnosti socialne infrastrukture pridejo do izraza tudi pri odnosu do **okolja**, ki je po Stiglitzu še eden izmed pomembnih dejavnikov inovacijskih sistemov. Skrb za okolje predstavlja vrednoto, ki se odraža tudi pri drugih vprašanjih. Moderna, odprta, inovativna in konkurenčna družba se zaveda potrebe po vzpodbujanju okolju prijazne proizvodnje, saj okolje predstavlja kvaliteto življenja, obenem pa je tudi gospodarski potencial v navezavi s turizmom. Okoljska problematika vse bolj pridobiva na pomenu tudi v tranzicijskih družbah. Okolju prijazna proizvodnja postaja pravilo in ne izjema, toda tudi skrb za okolje kljub temu ne dosega standardov najbolj razvitih držav.

4.6 KAJ JE SLOVENIJI IN DRUGIM DRŽAVAM PREHODA PRINESLO 15 LET TRANZICIJE?

Tranzicijske države in njihovi inovacijski sistemi se soočajo s problemom dediščine planskega gospodarstva. Večina teh držav je sledila Sachsovem in Friedmanovemu modelu hitre privatizacije in fiksnega deviznega tečaja (razen Slovenije), kar je pomenilo večjo ranljivost za valutne šoke²² in izgubo nadzora nad lastnim gospodarstvom.

²² Baltske države je močno prizadel valutni šok v Rusiji, saj je Rusija pomemben trgovinski partner predvsem Latvije in Litve.

Škodljivo je bilo prodajanje tistih domačih podjetij, ki so imela zdravo osnovo in so bila tudi v svetovnem merilu konkurenčna v svojih panogah.

Nepovezanost izobraževalnega sektorja z gospodarstvom in prenizko vlaganje v R&R dodatno zavira tranzicijske države pri razvojnem dohitevanju. Pri denarju, ki ga v R&R vlaga država, je preveč inkrementalizma in netržnih instrumentov razporejanja sredstev. Gospodarstvo je premalo vključeno v izkoriščanje in financiranje R&R. Denar vložen v R&R mora biti porabljen smotno. Projektno financiranje mora imeti prednost pred avtomatičnim financiranjem raziskovalnih institucij in univerz, saj je tako mogoče bolj ažurno in skladno določanje prioritet na podlagi potreb gospodarstva. Pospešiti je potrebno sodelovanje gospodarstva pri R&R ter najti načine za združevanje MSP na področju skupnih vlaganj v R&R, saj so posamezna podjetja premajhna in nimajo zadostnih finančnih virov. Koristno je tudi uvajanje grozdov in podjetniških klubov, po možnosti v bližini univerz in strokovnih šol, saj se na tak način omogočajo tako imenovani *"spill-over"* učinki med podjetji v grozdu, kot tudi med gospodarstvom in šolstvom.

Problem predstavlja tudi nekoordinirano delo institucij in njihova nezadostna vpetost v gospodarstvo. Razvojne institucije tranzicijskih držav premalo in preslabo komunicirajo med sabo, njihove naloge niso jasno razdeljene, premalo je stika z gospodarstvom in evidentiranja potreb gospodarstva.

Vprašanje uspešnega inovacijskega sistema je vprašanje konkurenčnosti – uspešen inovacijski sistem pomeni višjo stopnjo konkurenčnosti, kar zagotavlja ohranjanje delovnih mest, socialne države in vsaj približno takšne ravni blaginje in porabe, kot smo je v Evropi vajeni. Če želijo države tranzicije svoja delovna mesta ohraniti pred cenejšo konkurenco delovne sile v tujini, morajo vlagati sredstva v razvoj prenosljivosti znanja iz izobraževalnega sistema v gospodarstvo in v višanje dodane vrednosti na zaposlenega. V Sloveniji je ta vrednost trenutno približno 28.000 EUR na zaposlenega, za ohranitev delovnih mest pa se mora ta vrednost podvojiti (Sočan: 2005).

Zaradi specifičnih zgodovinskih okoliščin je imela Slovenija pred ostalimi tranzicijskimi državami določene prednosti tudi z vidika institucionalne infrastrukture. Predvsem GZS je v Sloveniji odigrala pomembno vlogo pri podpiranju gospodarstva v času izgube jugoslovanskih trgov in hitrega odpiranja svetovni konkurenci. GZS je s svojim sistemom obveznega članstva in z bogato tradicijo sodelovanja z zahodnimi partnerji bila motor privabljanja tujih investitorjev v Slovenijo²³ in s svojimi strokovnimi službami pomagala podjetjem pri prilagajanju na nove razmere. Neodvisnost in bogata tradicija sta GZS zagotovili legitimnost tako pred domačimi kot tujimi sogovorniki, kar ji je omogočilo uspešno zastopanje interesov slovenskega gospodarstva tako v dialogu z domačimi družbenimi partnerji kot tudi v tujini. Ostale tranzicijske države, tudi zaradi prostovoljnega zborničnega sistema, niso imele takšnega akterja. Podrobnejša analiza vloge in pomena GZS za slovensko gospodarstvo v tranzicijskem obdobju je predstavljena v Prilogi 2.

4.7 TNI kot motor razvojnega dohitevanja tranzicijskih držav – študija primera

Inovacijski sistemi so v veliki meri odvisni od virov, ki jih imajo na voljo. Akumulacija virov zahteva čas, ki ga tranzicijske države nimajo, saj z vsakim dnem stagnacije, oziroma prepočasnega dohitevanja razvitih izgubljajo boj za konkurenčnost. V takšnih razmerah lahko k napredku močno pripomoreta tuj kapital in tuje znanje, ki sta za razliko od domačega prisotna na pravem mestu v pravem trenutku. Ob pravem pristopu in ustreznem izboru strateških partnerjev imajo lahko TNI številne pozitivne učinke za države tranzicije. Koristi se lahko prelivajo v subjekte domačega gospodarstva, ohranjajo se delovna mesta, v državo prihajata še kako potreben kapital in znanje.

Primer uspešne TNI je prodaja podjetja Gorenje mali gospodinjski aparati (MGA) strateškemu partnerju Bosch-Siemens HausGeraete (BSH), saj je imela izrazito pozitivne učinke tako na regionalni kot nacionalni ravni. BSH se je na lanski lestvici najuspešnejših slovenskih podjetji uvrstil med prve tri. Izjemno visoko je bil uvrščen po kriterijih ustvarjene dodane vrednosti na zaposlenega, produktivnosti, inovativnosti,

²³ Prav tako je pomagala slovenskim podjetjem pri vstopu na tuje trge.

dobičkonosnosti in vzpodbujanja vseživljenjskega učenja zaposlenih. Pred prevzemom s strani BSH je Gorenje MGA zaposlovalo 455 ljudi, danes je to število naraslo čez 600. BSH izvaja aktivno politiko varovanja okolja in namenja malo manj kot 1 odstotek letne realizacije lokalnemu okolju v katerem deluje²⁴. Vrednostno gledano BSH Nazarje nekaj več kot 60 odstotkov svojih dobav opravi pri slovenskih podjetjih, kar pomeni, da v Sloveniji pusti dodatnih 60 milijonov EUR letno (slovenska partnerska podjetja), poleg tega uspešno nadaljuje sodelovanje z Gorenjem. Že pred prevzemom Gorenja MGA sta bila BSH in Gorenje strateška (tak odnos imata tudi sedaj) partnerja, saj sta že leta 1974 sklenila dogovor o sodelovanju in skupnem razvoju malih gospodinjskih aparatov. Nadvse pomembno je tudi dejstvo, da Slovenija za koncern Bosch–Siemens ni samo cenovno ugodna lokacija s stališča delovne sile – v Slovenijo je bil leta 1995 prenešen tudi celoten raziskovalni in razvojni oddelek malih gospodinjskih aparatov za cel koncern, ki te aparate proizvaja tudi drugod po svetu. BSH Nazarje je tudi eden izmed soustanoviteljev mednarodnega podiplomskega študija z Inštitutom Jožef Štefan in podjetji Trimco, Gorenje, Kolektor, borzno posredniško hišo Poteza in drugimi. Po oceni direktorja kadrovske službe BSH Nazarje v podjetju vsaj desetkrat letno svoje dobre prakse prenašajo na druga slovenska podjetja v obliki predavanj in predstavitev. Pozitivni sinergični in "spill-over" učinki so v primeru BSH Nazarje jasno vidni – izbira strateškega partnerja je neprimerno lažja, če že obstaja tradicija sodelovanja in povezovanja z investitorjem – koristi so obojestranske, vsekakor pa je tak razplet bolj ugoden, kot bi bilo vprašljivo poslovanje Gorenja MGA v sklopu koncerna Gorenje, ki se je v kriznih 90-tih letih soočilo z izgubo jugoslovanskega trga, upadom naročil na vzhodu, rastočo konkurenco na zahodu in s pomanjkanjem sredstev za investicije v R&D malih gospodinjskih aparatov. Podrobnejša predstavitev primera BSH Nazarje je podana v Prilogi 1.

²⁴ Podpiranje različnih civilno-družbenih organizacij, urejanje parka Mozirski gaj, dobrodne akcije (projekt Metulj – od vsakega proizvoda BSH Nazarje označenega z metuljem se del kupnine nameni programu za pomoč družinam otrok obolelih za rakom).

4.8 ZAKLJUČKI

Tranzicijske države morajo povečati konkurenčnost in produktivnost, modernizirati izobraževalne sisteme, jih funkcionalno povezati z gospodarstvom in vsposbuditi varčevanje za generiranje rizičnega kapitala namenjenega zagonu in razvoju MSP. Vlagati morajo v srednje in visoko tehnološke dejavnosti ter opuščati delovno intenzivne, obenem pa morajo uveljavljati koncept vseživljenskega učenja, kar omogoča delavcem "dohajanje" tehnoloških inovacij in generira zadostno ponudbo ustrezno kvalificirane delovne sile za privabljanje strateških TNI. Potrebna je "vzgoja" družbe: z ustreznim vodenjem in upravljanjem je potrebno spodbujati pozitivne družbene vrednote med prebivalstvom – ključnega pomena je transparentnost delovanja političnega sistema in političnih elit, ki morajo spodbujati participacijo državljanov. Odpreti je potrebno prostor sprejemanja odločitev in vanj pritegniti vse družbene partnerje od civilne družbe do delojemalcev in delodajalcev. Deregulacija trga delovne sile, vstopa in izstopa podjetij ter kreiranje prijazne in učinkovite uprave so ključnega pomena. Pri lovljenju zaostanka za državami blaginje in družbami konsenza so tranzicijske države omejene z danimi možnostmi – pomemben pospeševalec tega procesa so lahko ustrezne TNI, ki imajo lahko pozitivne sinergične in "spill-over" učinke za celotno družbo in njen inovacijski sistem.

Slovenija je imela v kategoriji tranzicijskih držav zaradi različnih geografskih, političnih, gospodarskih in zgodovinskih okoliščin nekoliko boljši začetni položaj. Toda konkurenca ne spi in najprodornejše²⁵ države tranzicije nas že dohitevajo in v posameznih segmentih prehitevajo. Relativna majhnost slovenskega trga, zamude pri deregulaciji trga delovne sile, ohranjanje visoke stopnje prisotnosti države v gospodarstvu in negativen odnos do TNI so vzroki, ki povzročajo, da nas tekmeci dohitevajo. Slovenija zaostaja pri sprejemanju splošnega konsenza o nadaljnjem razvoju. Družbeni partnerji se oddaljujejo, kultura dialoga med njimi zamira. Država se ne umika iz gospodarstva, razmišlja o razbitju GZS, s sindikati se ne pogovarja več, civilnodružbene organizacije pa tudi niso

²⁵ Češka, Madžarska, Estonija.

vključene²⁶ v določanje razvojne strategije. Slovenija potrebuje politični konsenz o ciljih in načinih, kako te cilje realizirati – na podlagi političnega konsenza bi lahko začeli graditi demokratični konsenz vseh družbenih partnerjev, vendar mora Slovenija pri tem paziti, da ne bo prepozna. Apatičnost prebivalstva narašča, raste nezaupanje v politične elite. V takšnem okolju je težko izvajati dobro upravljanje in vodenje družbe ter iskati razvojni konsenz, ki ga slovenski inovacijski sistem nujno potrebuje.

²⁶ Nekatero civilno-družbene organizacije so sicer vključene v to razpravo, vendar je problem, da so te organizacije preveč strankarsko opredeljene in zaradi tega neučinkovite in nereprezentativne.

5 POMEN KONSENZA ZA INOVACIJSKE SISTEME– PRIMERJAVA STANJA V SLOVENIJI IN DRŽAVAH BLAGINJE TER DRUŽBAH KONSENZA

”Eden izmed poglavitnih problemov tranzicijskih držav zajema **pomanjkanje politične volje** do oblikovanja vizij, kako doseči visoko družbeno, gospodarsko in tehnološko razvitost in zrelost, kar predstavlja pogoj za vključitev v evropske in globalne tako poslovne kot družbene mreže sodelovanja. Zato je najhitrejši razvoj in napredek mogoč v tistih tranzicijskih državah, v katerih imajo politični menedžmenti dovolj sposobnosti za intenzivno in skladno sodelovanje z vrhunsko stroko, obenem pa zagotavljajo trajne delovne stike z vsemi socialnimi partnerji pri oblikovanju dolgoročnih razvojnih odločitev in vzvodov za njihovo uresničevanje (Lajh, 2003: 199).”

Za Slovenijo je danes značilen tako imenovani **konsenz držav prehoda**, kjer je raven konsenza nizka in šibka. V procesu sprejemanja odločitev igrajo vodilno vlogo država in politične institucije, medtem ko je sodelovanje socialnih partnerjev in civilne družbe skromno in omejeno. Organiziranost socialnih partnerjev in njihova sposobnost reprezentacije je še zmeraj na relativno nizki ravni. Aktivnejše delovanje civilne družbe pa omejuje dejstvo, da je velik del civilne družbe praviloma vezan na stranke in posledično manj učinkovit. V prihodnje si mora Slovenija prizadevati za doseganje višje ravni konsenza s ciljem, da se čim bolj približa **družbam konsenza**, ki ravno na podlagi visoke ravni konsenza med političnim menedžmentom, socialnimi partnerji in civilno družbo dosegajo optimalnejšo razvojno moč. Nasprotij med ključnimi akterji skorajda ni oziroma jih znajo preseči skozi dialog, zato je zagotovljena visoka podpora strateškimi ciljem in razvojnim ciljem.

”Vsi igralci so orientirani globalno in dolgoročno: **država** se zavzema za ustvarjanje učinkovitega razvojnega okolja in za trajno usposabljanje razvojnih potencialov, **gospodarstvo** vidi ohranjanje konkurenčnosti v stalnem procesu tehnološko inovacijske prenovе in v usposabljanju kolektivov, **delodajalci** skrbijo za zaposlenost in delovno usposobljenost aktivnega prebivalstva, medtem ko **civilna družba** krepi razvojno in kulturno identiteto družbe v sodelovanju z ostalimi partnerji” (Sočan v Lajh, 2003: 199).

Tabela 3: *Governance razvojno različnih skupin držav članic EU po področjih ukrepanja*²⁷

Področje	Vsebina	CS	WS	SEC	CEB	USA
Uvajanje novih razvojnih paradig in vrednot	Konsenz, socialna kohezija, izvorno inovacijsko razvojno okolje, razvojna konkurenčnost, preglednost, zaposljivost celotnega prebivalstva, znanje kot osnova razvoja...	5	4	2,5	2,5	4,5
Upoštevanje sodobnih razvojnih vzvodov globalnega gospodarstva	Razvojna sposobnost političnega menedžmenta, vključitev podjetij v globalne poslovne mreže, razvojno zasnovane regije, vloga podjetništva ...	5	4,5	2,5	2,5	5
Opuščanje preživelih razvojnih politik	Dopuščanje previsoke stopnje sive ekonomije, previsokega deleža slabo upravljane državne lastnine, količinskih trgovinskih omejitev in kmetijskih subvencij, subvencijskih transferjev za pokrivanje izgub neobetavnih programov...	5	3,5	3	2,5	4,5
Ohranjanje nevtralnih politik	Usklajenost z EU pri ohranjanju nevtralnih politik sistemskih, makroekonomskih in tržnih norm ter reform za stabilizacijo, odpiranje in konkurenčnost gospodarstva in države	5	3,5	3	3	4
Pospešeno uveljavljanje izvirnih proaktivnih politik	Ustvarjanje zdravih pogojev za krepitev znanja, tehnološki razvoj, inovativnost, okolje, konsenz, sinergija delovanja institucionalne infrastrukture, sinergija podjetniških, infrastrukturnih in državnih prizadevanj za strukturno prenavo podjetij, spodbudno okolje za naložbe, stalne reforme in davčne politike za zagotavljanje "vitke" države, podjetij in posameznikov	5	4	2,5	2,5	5

Vir: Sočan, 2004: 54

²⁷ Ocena Lojzeta Sočana.

Za uspešno upravljanje družbe in vodenje gospodarstva je torej potreben konsenz " o viziji, strateških ciljih in razvojnih prednostih ter politikah preobrazbe gospodarstva in družbe" (Sočan, 2004: 57). Tak konsenz zahteva razumevanje družbe o pomenu prehoda v družbo in gospodarstvo znanja, to razumevanje pa mora biti podprto z znanjem in vedenjem o tem, kaj ta prehod pomeni in kako ga doseči. Tu mora z izgradnjo ustreznega sistema modernih norm in vrednot glavno vlogo prevzeti država, za kar potrebuje zrele in odgovorne politične elite, ki so sposobne na račun dolgoročnih koristi preseči medsebojne razlike²⁸ in z visokimi etičnimi in moralnimi standardi državljanom ponuditi pozitiven zgled v izvajanju skupnega navora za kvalitativno prenovo družbe in gospodarstva.

Naloga, ki čaka Slovenijo (in druge tranzicijske države) je torej jasna, vprašanje pa je, kako jo opraviti. Slovenija nima bogate politične tradicije konsenzualne kulture. Majhnost in maloštevilno prebivalstvo pretežno kmečkega stanu sta bila vzrok za "zamudo" ob pojavu strank v 19. stoletju. Politične stranke, ki so proizvod meščanskega razreda, v Sloveniji niso imele primerne zaledja za razvoj in se tudi niso razvile do te mere kot drugod. Kmalu po pojavu meščanskih strank so se kot reakcija nanje pojavile delavske stranke, ki v Sloveniji prav tako niso imele zadostnega zaledja (dovolj številčnega delavskega razreda) za svoj razmah. V obdobju Avstro-Ogrske monarhije sta v Sloveniji²⁹ delovali klerikalna in liberalna stranka, ki že v tistem obdobju nista znali (ali hoteli) vstopiti v "isti čoln". Kratkotrajno obdobje relativno miroljubne koeksistence je drastično prekinila Mahničeva "delitev duhov". Zaledje teh strank je bilo šibko: maloštevilčno meščanstvo, intelektualna elita, številčno šibko delavstvo in predvsem večji kmetje. V politično življenje se je aktivno vključevala tudi slovenska katoliška cerkev. Pretežno kmečko prebivalstvo na Slovenskem ni predstavljalo angažirane in politično socializirane kritične mase. V Kraljevini SHS, oziroma Jugoslaviji, se je strankarsko življenje sicer nekoliko bolj razmahnilo – številčnejši srednji sloj in

²⁸ Primer dobre prakse je tukaj lahko Irska, ki od leta 1987 izvaja že šesti "triletni konsenz" vseh družbenih partnerjev o nacionalni prenovi Irske.

²⁹ Upoštevati je treba dejstvo, da so bile te stranke prisotne na območju, ki je spadalo pod Avstro-Ogrsko monarhijo, v tistem času pa je primorski del Slovenije bil pod Italijo.

delavstvo sta bila bolj politično ozaveščena, še vedno pa je največje zaledje imela takratna Slovenska ljudska stranka (SLS), ki se je naslanjala na številčno prevladujoče kmečko preivalstvo. Vendar tudi kratkotrajno obdobje med prvo in drugo svetovno vojno ni moglo pomembno prispevati k ustvarjanju parlamentarne tradicije na Slovenskem, saj je šestojanuarska diktatura politično svobodo praktično odpravila. Druga svetovna vojna in začetek odporniškega gibanja v Sloveniji sta prinesla dvostrankarsko koalicijo krščanskih socialistov in Komunistične partije Slovenije³⁰ (KPS), ki pa jo je Dolomitska deklaracija leta 1943 "poenotila" v monolitno strukturo pod primatom KPS. Po drugi vojni je Slovenija v sklopu nekdanje SFRJ imela enopartijski sistem, ki je sicer preko samoupravnih organizacij omogočal vključevanje različnih družbenih interesov, ni pa omogočal nadaljevanja, oziroma izgradnje tradicije politične kulture parlamentarizma in strankarstva. Prehod v samostojno državo je zopet zaznamovalo poenotenje "družbenih sil"³¹, ki so združene v koaliciji DEMOS ustvarile kritičen preboj, potreben za plebiscitarno leto 1990 in nastanek samostojne, demokratične države. V obdobju petih desetletij let je bila slovenska družba dvakrat postavljena pred preizkus trdnosti družbenega konsenza o svoji nadaljni usodi in poti. Prvič z okupacijo leta 1941, ko nekateri deli družbe "niso opravili izpita" in so se zatekli v kolaboracijo, drugič pa konec 80-tih let, ko se je gradila samostojna slovenska država. V tem drugem primeru je bila slovenska družba mnogo bolj homogena in enotna, konsenz je resnično vključeval vse družbene partnerje in akterje. Po uspešni realizaciji zastavljenega cilja (samostojnost Slovenije) je obdobje konsenzualnega vladanja hitro minilo. Koalicija DEMOS je razpadla še pred iztekom mandata prve demokratično izvoljene slovenske vlade. Razpad koalicije je prinesel strankarsko fragmentacijo in kreiranje takoimenovanega "levosredinskega" in "desnosredinskega" strankarskega pola v Sloveniji. Ta dokaj globoka cepitvena linija karakterizira slovenski družbeno-politični prostor še danes, zaradi česar obeti za dosego konsenza o dolgoročnih strateških ciljih in vodenju ter upravljanju družbe niso nič kaj pozitivni. Edini primer, ko je slovenska strankarska scena v veliki meri uspela preseči svoja nesoglasja in doseči konsenz o strateških ciljih, predstavlja strategija za vključevanje Slovenije v evro-atlantske interakcije, EU in NATO. Tudi v tem primeru

³⁰ Soustanovitelji so bili še Sokoli in kulturni delavci.

³¹ Ki so se oblikovale in razvijale skozi delovanje v sklopu prej omenjenih samoupravnih organizacij.

ni šlo toliko za preseganje cepitvenih linij, ampak bolj za nadaljevanje projekta samostojne Slovenije³², ki je edini do sedaj uspel mobilizirati vse družbene partnerje in akterje do te mere, da je bila trdnost konsenza o ciljih in strategiji družbe na nivoju najbolj razvitih družb konsenza.

5.1 SEDANJE STANJE V SLOVENSKE POLITIKI Z VIDIKA MOŽNOSTI ZA DOSEGO DEMOKRATIČNEGA KONSENZA

Pred slovenskimi političnimi strankami je velik izziv – potrebno bo izoblikovati vizijo in strategijo (z orodji, ki bodo cilje in strategijo pretvorila v konkurenčne prednosti), ki bosta Slovenijo pripeljali na razvojno stopnjo družb konsenza. Takšen razvojni preboj bo zahteval vključitev vseh družbenih partnerjev in civilno-družbenih akterjev, vendar bo najprej potrebno doseči konsenz na politični ravni. Po letu 1941 in 1990 je pred slovensko družbo tretja velika prelomnica. Če je v prvem primeru bil pod vprašanjem obstoj slovenskega naroda in je druga prelomnica pomenila priložnost za uresničitev Cankarjevega reka "narod si bo pisal sodbo sam", pa je ta tretji velik izziv nekoliko bolj prikrit in ga ne obdaja tako očitna "veličina zgodovinskega trenutka" kot v prvih dveh primerih. Vendar se bo na tej prelomni točki odločila nadaljnja usoda slovenske družbe: celostni razvoj družbe in gospodarstva in ustvarjanje možnosti, da bo Slovenija lahko nekoč "med boljšimi v družbi tistih, ki so najboljši v EU" (Rop v pogovori o prihodnosti Slovenije, 2004: 24) ali pa spanje na lovorikah "najboljše izmed novih članic", kar bo vodilo v vse slabšo situacijo, stagnacijo in nazadovanje ter povzročilo izgubo trenutnega mesta v globalni tekmi držav za čimvečjo konkurenčnost.

Slovenska politika je torej pred pomembnim izzivom, vprašanje pa je, če se je sposobna z njim soočiti – ali so slovenske politične stranke sposobne premagati globoke medsebojne cepitvene linije, kar je nujno potrebno za doseganje trdnega in trajnega konsenza. Zanimivo je, da so te cepitvene linije pravzaprav bolj v odnosu do preteklosti kot sedanjosti, kar vzbuja še dodatno skrb. Namesto tega, da bi politika svojo energijo usmerjala v iskanje strategij in ukrepov, s katerimi lahko danes zagotovi boljšo prihodnost, se ukvarja z vprašanji upora proti okupatorju in kolaboracije, z vprašanji, na

³² Ne pa za razvojno prenavo družbe in gospodarstva.

katera so si države blaginje in družbe konsenza že davno odgovorile – še več, ravno na teh odgovorih so te družbe zgradile svojo identiteto in kohezijo, z njimi so ustvarile blaginjo, varnost in kvaliteto življenja; ravno te "dobre", ki si jih želimo tudi mi. Družbeni konsenz leta '41 resda ni vključeval celotne družbe, morebiti se lahko vprašamo tudi o njegovi demokratičnosti, vsekakor pa ostaja dejstvo, da je uspel mobilizirati zadostne sile za preživetje naroda v najbolj krvavem obdobju človeške zgodovine in njegovo združitev v eni državi. Razmerja sil in sestava posameznih taborov v drugi svetovni vojni je (vsaj večini sveta) jasna. Postavlja se vprašanje, kakšna je sposobnost slovenskih političnih strank za doseg kakršnegakoli konsenza, če danes ne zmorejo doseči konsenza o vrednotenju zgodovinskega trenutka izpred šestdeset let, trenutka v katerem so bili položeni temelji naše današnje suverenosti. Antifašistična koalicija je postavila temelje današnjega sveta – druga svetovna vojna in dogodki, ki jih je potegnila za sabo, s sledečo hladno vojno vred, so določili njegovo podobo in razmerja v njem. Mnoge družbe in države se še danes soočajo s posledicami takratnih dogodkov in odpravljajo škodo, ki jo je povzročil največji spopad v zgodovini človeštva ali so jo povzročili dogodki, ki so bili posledica te katastrofe – kljub temu pa so zelo redke države in družbe (če sploh so), kjer se politične elite še vedno ukvarjajo z vprašanjem, kdo je bil na pravi strani. Vendar pa druga svetovna vojna ni edina cepitvena linija med slovenskimi strankami, ki ima korenine v preteklosti. Namesto dogovora o skupnem sodelovanju in iskanju konsenza na področjih pomembnih za celotno družbo, v slovenskem političnem prostoru potekajo debate o "silah kontinuitete", "udbo-mafiji", "para-državnih poslih" in podobno. Tako kot ni konsenza o vprašanju odpora proti okupatorju in kolaboracije, ni konsenza o vlogi in drži političnih akterjev v obdobju, ko je Slovenija pridobila svojo državnost in tik pred tem. Če nezmožnost političnih elit za doseg konsenza o vprašanih povezanih z drugo svetovno vojno in obdobjem neposredno po njej lahko opravičujemo z zgodovinsko odmaknjenostjo problematike in posledičnim pomanjkanjem izkušenj iz prve roke, pa tega opravičila ne moremo uporabiti pri razkolu, ki izvira iz manj oddaljene preteklosti. Slovenija je tako mlada država, da njene politične stranke še vedno vodi in sestavlja generacija, ki je izoblikovala pot v samostojnost. Prav tisti akterji, ki so pred petnajstimi leti uspeli doseči najširši in najtrdnjši družbeni konsenz v zgodovini slovenskega naroda in na podlagi tega konsenza

mobilizirati praktično celotno družbo, danes ne morejo doseči konsenza o tem, kako je bil oblikovan plebiscitarni konsenz, kaj je pomenil in kdo vse ga je oblikoval.

Razmere v slovenskem političnem prostoru in širši družbi v zadnjem času ne dopuščajo veliko prostora za optimizem. Vendar ostaja dejstvo, da je slovenska družba dvakrat uspela mobilizirati zadostne sile za realizacijo svojih najpomembnejših ciljev. Kljub mnogim pomanjkljivostim in nekaterim napakam je bilo v zadnjih petnajstih letih, ob ohranjanju relativno visokega življenjskega standarda v primerjavi z ostalimi tranzicijskimi državami, storjeno veliko korakov na poti prehoda med razvitejše družbe. Energija vložena v dosežke Slovenije zadnjih 15 let je potencial, ki nakazuje možnost za razvoj paradig in vrednot za konsenzualno odločanje o dolgoročnih strateških ciljih in kako dolgoročne strateške cilje pretvoriti v konkurenčne prednosti in na ta način zagotoviti prehod Slovenije med družbe in gospodarstva znanja. Vlada in parlament morata biti iniciatorja tega procesa. Slovenija kot malo in odprto gospodarstvo potrebuje visok nivo konkurenčnosti, če želi zagotoviti socialno varnost ter kohezijo in kvaliteto življenja svojemu prebivalstvu. Brez jasnega koncepta o prehodu v družbo znanja tega ne bo mogoče doseči. Ta koncept mora biti sprejet s konsenzom vseh deležnikov v družbi, prav tako pa je predpogoj za kakršenkoli dolgoročen konsenz o upravljanju družbe in vodenju gospodarstva (*governance*), ki v tekmovalnem in globaliziranem svetovnem gospodarstvu nudi najboljše možnosti za preživetje v konkurenci cenejših ponudnikov delovne sile iz manj razvitih območij sveta.

Če pustimo vprašanja bolj ali manj polpretekle zgodovine ob strani in se lotimo iskanja možnosti za dosego konsenza med političnimi strankami na podlagi njihovega delovanja v sedanosti, slika ni pretitrano razveseljiva. Kot ugotavlja Blaj je stopnja konsenza o politikah znotraj vlade v Sloveniji zelo nizka. Slovenija izmed tranzicijskih držav zaseda predzadnje mesto, kar pomeni, da je slovenski politični menedžment, v nasprotju s tistim v družbah konsenza, zmožen le nizke stopnje konsenza o politikah znotraj vladne koalicije (Blaj, 2002: 42). "Eden izmed razlogov za takšen nastali položaj so vsekakor politično zelo heterogeno sestavljene koalicije, ki so se izoblikovale po vsakokratnih volitvah. Obenem je to posledica še vedno neizoblikovanega (nekonsolidiranega)

političnega prostora, v katerem je možnost dogovora znotraj vlade zelo nizka "(Lajh, 2003: 200). Težavnost odnosov kaže tudi dejstvo, da stranke zapuščajo vladno koalicijo še v času trajanja mandata. Referendumi niso nobena redkost, prej pravilo. V političnem sistemu kot je slovenski, je referendum namenjen vključevanju ljudstva pri resnično pomembnih temah in odločitvah, ne bi se pa smel izroditi v nadomestne (pred)volilne kampanje. Politika se mora naučiti prevzeti odgovornost na svoja pleča in ne sme prelagati bremena nazaj na volivce – po drugi strani pa veliko število referendumov kaže na pomanjkanje kakršnegakoli konsenza med političnima blokoma v Sloveniji, saj je večina referendumov bila razpisanih na podlagi zadostnega števila podpisov poslancev Državnega zbora (DZ).

Na podlagi prikaza stanja lahko **potrdimo prvo hipotezo, ki pravi, da "nizka stopnja konsenza zavira Slovenijo pri doseganju višje konkurenčnosti"**.

5.2 SOCIALNI PARTNERJI IN CIVILNO-DRUŽBENI AKTERJI NA SLOVENSKEM Z VIDIKA MOŽNOSTI ZA DOSEGO "GOVERNANCE" KONSENZA

Če se želi Slovenija približati družbam konsenza mora politični konsenz o kvalitativni prenovi gospodarstva in družbe (**če ga doseže**) nadgraditi še z vključitvijo vseh socialnih partnerjev in civilno-družbenih akterjev v ta konsenz. V družbah konsenza in državah blaginje imajo civilno-družbene organizacije funkcijo nevtralizatorja trenj, ki nastajajo ob soočenju različnih interesov (delodajalci : delojemalci, pozicija : opozicija). Vprašanje je, če je civilna družba v Sloveniji danes sposobna odigrati to vlogo. Prej omenjene cepitvene linije med političnimi strankami se vse bolj prenašajo tudi v sfero civilne družbe. Primeri kot sta Zbor za republiko in Forum 21 jasno ponazarjata ta problem. Tudi debate akademske sfere, ki so se odprle kot posledica nekaterih predlogov strateškega sveta (enotna davčna stopnja kot najbolj eklatanten primer) niso na nivoju, ki jim pritiče. Prevelika strankarska navezanost civilno-družbenih akterjev te akterje ovira in jim jemlje legitimnost. Možno je sicer, da bi ob potencialnem konsenzu političnih strank tudi njihovi civilno-družbeni "podaljški" zakopali bojne sekire in konstruktivno vstopili v proces vodenja in upravljanja družbe, vendar za to ni nikakršnih zagotovil. Ob že tako slabih

možnostih za doseganje konsenza med političnimi strankami pa fragmentiranost civilno-družbenih akterjev in njihova navezanost na stranke še zmanjšuje že tako majhne možnosti za doseg trdnega demokratičnega konsenza na ravni družb konsenza.

Poleg političnih strank in civilno-družbenih akterjev so pomemben del partnerstva, ki naj bi na podlagi demokratičnega konsenza vodilo in upravljalo družbo, tudi socialni partnerji. Pod tem pojmom razumemo predvsem delojemalce in delodajalce – torej sindikate in (v slovenskem primeru) GZS. Vlogo in pomen GZS v slovenskem prostoru smo že predstavili, na tem mestu pa bomo povedali nekaj o vlogi sindikata. Sindikati so organizacije, ... "ki so primarno orientirane na zaščito ekonomskih interesov svojih članov in nasploh delojemalcev" (Stanojevič, 1995: 193). V Sloveniji so bili sindikati do nedavnega vključeni v oblikovanje in delovanje neokorporativističnih institucionalnih ureditev³³, kar je bila pomembna značilnost sindikalnih strategij na slovenskem. Slovenska sindikalna scena je dokaj razdrobljena. Največji slovenski sindikat, Zveza svobodnih sindikatov Slovenije (ZSSS) združuje 19 različnih sindikatov, sledi mu veliko manjši sindikat PERGAM, poznamo pa tudi nekatere manjše sindikate. Sindikat zastopa zaposlene pri določanju plačne politike preko sodelovanja pri sprejemanju panožnih pogodb (pogajanja potekajo med sindikati, delodajalci in državo), nudi delavcem pravno pomoč in zaščito ter se bori za čim višjo socialno-ekonomsko varnost delojemalcev. V pogajanjih z državo in GZS je sindikat praviloma v podrejenem položaju, saj fragmentiranost sindikalnega gibanja onemogoča odločno in hitro ukrepanje sindikatov v kritičnih trenutkih. Poleg tega članstvo v sindikatu ni obvezno³⁴. Slovenski sindikati so prisiljeni v borbo za ohranjanje delovnih mest "še zaposlenih", saj v nasprotnem primeru sledijo sankcije članstva, po drugi strani pa zaradi premajhne kritične mase in včasih ne najbolj posrečenga vodenja³⁵ nimajo ustrezne pozicije v odnosu do ostalih družbenih

³³ Tu je mišljen predvsem Ekonomsko-socialni svet, katerega ustanovitev so leta 1994 v največji meri vzpodbudili prav sindikati, druga takšna institucija je Državni svet, kjer imajo določeno število sedežev tudi predstavniki sindikatov.

³⁴ Sindikat tako veliko težje izvaja kratkoročno nepopularne poteze, ki bi dolgoročno sicer koristile delojemalcem, saj je venomer prisotna grožnja izstopa članstva (za razliko od GZS, ki ima zaradi obveznega članstva – **trenutno še** - veliko bolj proste roke).

³⁵ Tu je mišljeno predvsem pomanjkanje komunikacijske sposobnosti. GZS ob kritičnih trenutkih uspe javnost seznanjati s svojimi stališči, medtem ko sindikatom to ne uspeva. V praksi je bilo to moč opaziti v

parterjev. Članstvo v sindikatih se stara, saj sindikati zelo težko pridobivajo mlade člane. Po drugi strani slovenski sindikati podobno kot tisti v državah blaginje zavzemajo preveč antagonistično držo predvsem do delodajalcev in države. Bitka za sedanje koristi, oziroma preživetje, jemlje energijo za pogled v prihodnost. Sindikati bi lahko storili več za spodbujanje vseživljenskega učenja med zaposlenimi in jim s tem pomagali k večji konkurenčnosti na trgu delovne sile, prav tako pa bi lahko bolj odločno in glasno zahtevali sprejetje strategij in ukrepov, ki bodo zagotovile več kvalitetnih delovnih mest (z višjo dodano vrednostjo).

Tako kot političnim stankam in civilnodružbenim akterjem se tudi socialnim partnerjem v Sloveniji ni uspelo izogniti cepitvenim linijam, čeprav se zdi, da te v tem primeru niso pregloboke in se nahajajo tam, kjer jih je tudi moč pričakovati. Poseben problem z vidika možnosti za doseg demokratičnega konsenza v Sloveniji pa v zadnjem času predstavlja tudi odnos vladajočih političnih elit do socialnih partnerjev. Vlada RS je praktično ukinila Ekonomsko-socialni svet, dialog s sindikati izginja, predlagana odprava obveznega članstva v GZS nakazuje izrinjanje socialnih partnerjev iz upravljanja in vodenja družbe. Nedavno sprejeta indeksacija pokojnin še bolj zapleta že tako napeto ozračje med socialnimi partnerji, obenem pa pomeni še eno oviro več za prihodnje vlade (katerekoli politične opcije) v njihovem boju za nadaljni konkurenčni preboj Slovenije. "Slovenski politični menedžment je danes nezmožen oblikovanja dolgoročne vizije, ustreznih strateških ciljev in širokega konsenza s socialnimi partnerji kako državo voditi in usmerjati med visoko razvita gospodarstva in družbe. Namesto tega si danes politične stranke v Sloveniji predvsem prilaščajo (to je »fevdalizirajo«) ministrstva in celo vodilna mesta v uspešnih (državnih) podjetjih" (Lajh, 2003: 203).

5.3 ZAKLJUČKI

Možnosti za demokratični konsenz o upravljanju družbe in vodenju gospodarstva, o dolgoročnih strateških ciljih, strategijah in orodjih za realizacijo teh ciljev se zdijo

številu prispevkov medijev na temo (ne)obveznega članstva v GZS v primerjavi z uvedbo enotne davčne stopnje in predvsem prekinitve sodelovanja v okviru Ekonomsko-socialnega sveta, nezmožnost reagiranja na indeksacijo pokojnin zaradi premalo trdne baze, itd.

majhne. Med slovenskimi političnimi strankami obstajajo ostre cepitvene linije, poleg tega imajo stranke notranje probleme, ki jim jemljejo še dodatno energijo. Politične delitve se prenašajo v civilno družbo, ki je preveč politično obarvana in izgublja legitimnost pred širšo javnostjo. Socialni partnerji so bolj nagnjeni k antagonizmu kot sodelovanju in v medsebojni dialog ne vstopajo z enakovrednih pozicij, dodaten problem pa predstavlja dejstvo, da jih trenutna politična elita izrinja iz prostora upravljanja in vodenja družbe. Ne tako oddaljena izkušnja s širokim družbenim konsenzom in z uspešno realizacijo zastavljenih ciljev sicer nudi nekaj optimističnih obetov, posebej ob dejstvu, da je slovenska družba mlada in bi bilo mogoče še izkoristiti val zanosa, ki se je sprožil ob prehodu iz socialističnega v demokratični sistem. Vendar pa dodaten problem predstavlja dejstvo, da v Sloveniji izginja kultura dialoga. Prenehali so se pogovori o konkurenčnosti Slovenije pri predsedniku Republike³⁶, prekinjen je dialog s sindikati, razbija se največjo organizacijo delodajalcev, komunikacija med vlado in opozicijo je tradicionalno slaba. Politične elite z dialogom "politične ne-kompatibilnosti" in velikimi kadrovske menjavami, tako v upravi kot v gospodarstvu, ustvarjajo ravno nasprotno učinke od socialne kohezije, ki je nujen predpogoj globalno konkurenčnega inovacijskega sistema, prav tako pa onemogočajo trden, dolgoročen razvojni konsenz vseh družbenih partnerjev. Največja opozicijska stranka se še vedno ni konsolidirala po porazu na volitvah in se ukvarja predvsem sama s sabo, cepitve se pojavljajo tudi med opozicijskimi strankami. Transparentnosti pri vodenju države ni, kaže se možnost ukinitve Državnega sveta, ki predstavlja forum za mnoge različne interese v državi, politika se vmešava v javno RTV, ki naj bi bila neodvisna, obenem se vlada izogiba komuniciranju z njej nevšečnimi mediji. To je samo nekaj dejstev o trenutnem stanju v Sloveniji, ki kažejo, da bo pot do razvojnega konsenza političnih elit, socialnih partnerjev in civilno-družbenih akterjev polna ovir.

Tako lahko **potrdim drugo hipotezo, da "globoke cepitvene linije, ki se iz slovenske politike prenašajo na civilno-družbene akterje in socialne partnerje onemogočajo dosego razvojnega konsenza v Sloveniji"**. Vendar, če Slovenija želi uspešen razvoj,

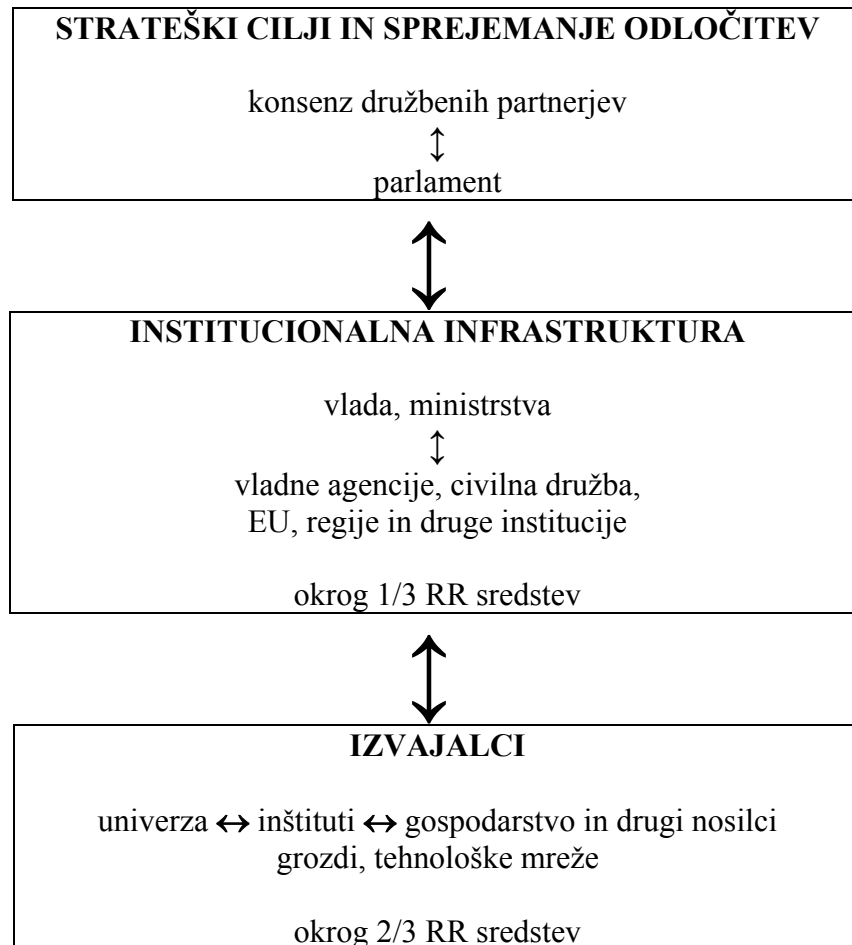
³⁶ Omeniti velja, da na teh pogovorih niso sodelovali predstavniki civilno-družbenih organizacij in delojemalcev.

potem mora na področju razvoja zagotoviti visoko raven konsenza (vključenost vseh deležnikov in trdnost ter trajnost dogovora).

6 PRIMERJAVA INOVACIJSKIH SISTEMOV

6.1 FINSKA

Slika 1: *Inovacijski sistem Finske*

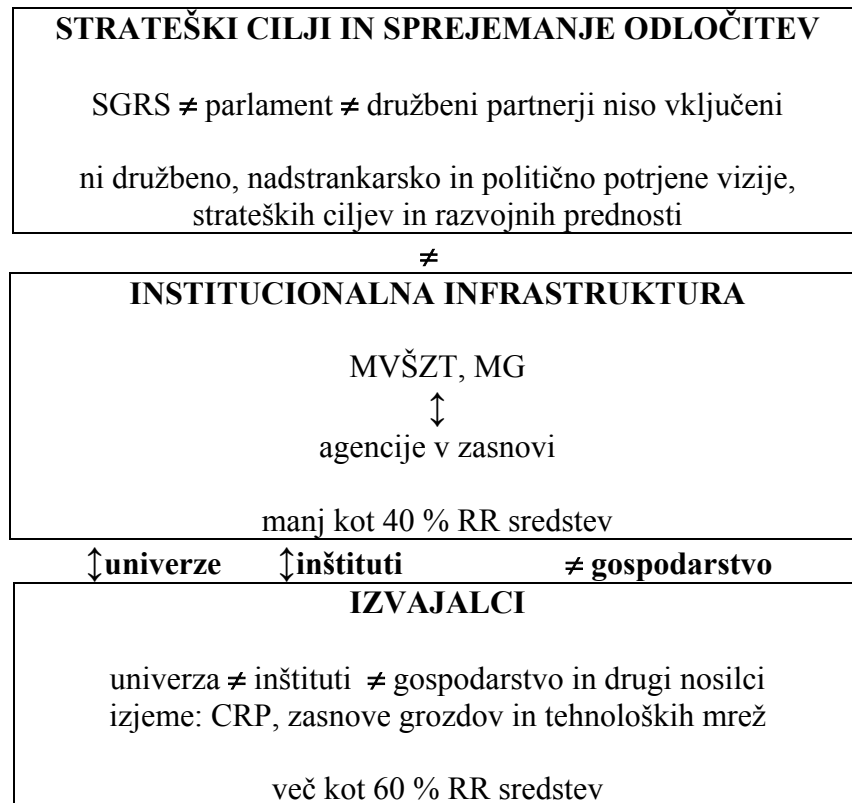
Legenda:

↕, ↔: konceptualna, finančna in vsebinska povezanost = **pozitivna sinergija**

Vir: L. Sočan, FDV, 2005

6.2 SLOVENIJA

Slika 2: *Inovacijski sistem Slovenije*

Legenda:

↕, ↔: konceptualna, finančna in vsebinska povezanost = **pozitivna sinergija**
≠: konceptualna, finančna in vsebinska nepovezanost = **negativna sinergija**

Vir: L. Sočan, FDV, 2005

Opredelitev inovacijskega sistema, ki naj služi pospeševanju trajnostne gospodarske rasti, zmanjševanju brezposelnosti in ustvarjanju konkurenčne prednosti neke družbe, temelji na kombinaciji več kriterijev, na podlagi katerih lahko nato med sabo primerjamo inovacijske sisteme različnih držav. Kot glavne kriterije, v kombinaciji z nekaterimi kvantitativnimi kazalci (kot so BDP na prebivalca, javno-finančni dolg³⁷, proračunski primanjkljaj, stopnja varčevanja, produktivnost delovne sile, stanje infrastrukture, dodana

³⁷ Pomembni so tudi vzroki za njegov nastanek.

vrednost na zaposlenega, struktura gospodarstva, zunanjetrgovinska bilanca...) pri opredeljevanju kakovosti (učinkovitosti) inovacijskih sistemov preučujemo stopnjo doseganja konsenza vseh družbenih partnerjev (in "prevajanje" tega konsenza preko političnega sistema v strategijo razvoja), institucionalno infrastrukturo države (povezanost in učinkovitost vseh institucij, ki so na kakršenkoli način povezane z inovacijskim, oziroma razvojnim sistemom) ter izobraževalni sistem in gospodarstvo. Vsi ti segmenti, in akterji znotraj njih, morajo biti povezani v funkcionalno, zaokroženo celoto, z jasnimi in pretočnimi kanali komuniciranja, ki deluje v skladu s cilji definiranimi s strani vseh družbenih akterjev (civilna družba, delojemalci, delodajalci in država).

V tem trenutku je najbolj napredne inovacijske sisteme moč iskati med družbami konsenza. Znotraj te skupine se bomo posebej osredotočili na Finsko in Irsko. Njuno gospodarstvo je po ocenah različnih mednarodnih institucij med najbolj konkurenčnimi na svetu.

6.3 PRIMERJAVA SLOVENSKEGA IN FINSKEGA INOVACIJSKEGA SISTEMA

Kot je razvidno iz slik 1 in 2, je razlika med slovenskim in finskim inovacijskim sistemom očitna. Medtem ko ima Finska trden konsenz vseh družbenih partnerjev o strateških prioritetah in "governance", ki se skozi parlament preliva v različne razvojno naravnane politike z orodji, ki prioritete spreminjajo v konkurenčne prednosti, je v Sloveniji slika popolnoma drugačna. Pomanjkanje konsenza o strateških ciljih in razvojnih prioritetah je posledica slabega vključevanja družbenih partnerjev v pripravo strategije razvoja Slovenije. Parlament, ki v finskem primeru opravlja funkcijo katalizatorja in pretvornika strategij in prioritet v politike in programe, je v Sloveniji forum za promocijo in realizacijo kratkoročnih in parcialnih interesov političnih elit.

Institucionalna infrastruktura Finske ima dobro razvite komunikacijske linije z zakonodajno vejo. Prihaja do medsebojne izmenjave mnenj, kar izboljšuje tako proces odločanja kot implementacije. Različne institucije imajo jasno določene naloge in

pristojnosti kot tudi vire financiranja, tako da v sistemu ne prihaja do podvajanja. Celotna baza, ki Finski zagotavlja položaj najbolj konkurenčnega gospodarstva je "pokrita" z institucionalnim dežnikom, kar pomeni, da država podjetjem zagotavlja ustrezno okolje, ki omogoča in stimulira inovativnost, naprednost ter konkurenčnost.

Slovenska institucionalna infrastruktura za Finsko krepko zaostaja v naslednjem: pristojnosti niso dovolj jasno razdeljene že na ravni ministrstev, pri čemer vsakokratno po-volilno reorganiziranje (razbijanje, združevanje, ustanavljanje novih, itd.) ministrstev nima pozitivnih posledic niti za sistem, niti za uporabnike – prej nasprotno. Nejasnosti glede pristojnosti in nalog se v potencirani obliki prenašajo na raven agencij. Te so kadrovske in finančno "podhranjene", obenem pa ni ustrezno razvite komunikacije med njimi samimi, z ministrstvi, kot tudi ne z bazo. Neustrezna komunikacija institucij slovenskega sistema med seboj, s svojo bazo in s parlamentom ima negativne posledice za celotno družbo in gospodarstvo.

Ministrstva in vladne agencije na Finskem prispevajo okoli tretjino vseh R&R izdatkov, medtem ko je v Sloveniji ta odstotek nekoliko višji in znaša okoli 40%. Vendar se kaže pomembna razlika v kvaliteti porabe teh sredstev. Posledice so očitne že ob najosnovnejši primerjavi uspešnosti slovenske in finske podporne institucionalne infrastrukture: v Sloveniji je približno 40 odstotkov zdravih podjetij z dobrimi potenciali za prihodnost, naslednjih 40 odstotkov se giblje na meji srednjeročnega preživetja (in bi v ta namen potrebovalo pomoč učinkovitega podpornega sistema), 20% pa nima nikakršnih možnosti – na Finskem je približno 90 % podjetij zdravih!

Pod pojmom izvajalci nacionalnih inovacijskih sistemov razumemo predvsem univerze, različne inštitute in gospodarstvo. V gospodarstvu so se razvile nekatere nove oblike sodelovanja, ki povečujejo izrabo znanj in sredstev za R&R, ustvarjajo pozitivne sinergije in "spill-over" učinke med podjetji samimi, kot tudi med gospodarstvom in šolstvom ter tako krepijo konkurenčnost celotnega gospodarstva neke družbe. To so grozdi, tehnološka omrežja, poslovni klubi in parki, itd..., ki so v primeru Finske preko

institucionalne infrastrukture ustrezno povezani z viri financiranja³⁸, raziskovalnimi inštituti in univerzami. V Sloveniji je povezava med gospodarstvom in ostalimi akterji inovacijskega sistema zelo šibka. Gospodarstvo je bolj ali manj prepuščeno samo sebi, problem je predvsem tisti del, ki ni med najuspešnejšo elito (ki lahko preživi tudi sama). Ni zadostnih povezav in sinergij z izobraževalnim in raziskovalnim sektorjem (premalo skupnih projektov, projektno-aplikativnega financiranja raziskovalnih projektov na inštitutih in fakultetah...). Ker ni ustrezne komunikacije s podpornimi institucijami, prihaja do zamujenih priložnosti in nerealnih pričakovanj na strani podjetij, ki tako le še izgublajo že teko načeto zaupanje v podporni sistem.

6.4 IRSKA POT V DRUŽBO USPEŠNIH – LEKCIJA ZA SLOVENIJO

”Irska spada med gospodarstva in družbe, ki so najbolj prilagojene sistemskim, makroekonomskim in tržnim normam globalnega gospodarstva, ter s tem tudi normam notranjega trga EU (Sočan, 2003c: 45)”. Irska je za Slovenijo lahko vzorčen primer ”dobre prakse” na področju konsenza družbenih partnerjev o razvojni strategiji (ciljih in orodjih strategije), saj je trenutno v teku že šesti triletni konsenz o programu nacionalne gospodarske in družbene prenove Irske. Za razliko od Slovenije, kjer je 20 % podjetij v razvojno brezizhodnem položaju, ima Irska le 5 % takšnih podjetij, kar 80 % podjetij pa je razvojno zdravih (v Sloveniji le 40 %). Irsko gospodarstvo se danes po moči domačega gospodarstva, mednarodni menjavi, stopnji mednarodnih vlaganj in zaposljivosti prebivalstva uvršča v sam svetovni vrh. Stabilne javne finance in urejena fiskalna politika, učinkovit institucionalni okvir ter podjetništvu prijazno okolje ob visoki stopnji produktivnosti ter učinkovitosti in pozitivnem sistemu vrednot – vse to je Irski omogočilo, da je v enem generacijskem obdobju prešla iz nerazvitega območja v eno izmed vodilnih svetovnih gospodarstev. Tak preskok pa seveda ne bi bil mogoč brez ustreznih ”družbenih sposobnosti³⁹” - in ravno to je točka, kjer se Slovenija od Irske lahko ogromno nauči. Irska je z razvojem absorpcijskih sposobnosti družbe za nove tehnologije in znanja, ob doseženem konsenzu družbenih partnerjev, postavila temelje za nadgradnjo

³⁸ Finska država prek Tekeš-a in Olevalemije financira več tisoč projektov gospodarskega in javnega sektorja. To je osnova inovacij in prestrukturiranja.

³⁹ Abramovitev koncept družbenih sposobnosti je podrobneje razložen v tretjem poglavju.

pomoči Evropske skupnosti in pozitivnih učinkov TNI in tako ustvarila "razvojno dodano vrednost". Iz privlačne destinacije za TNI (zaradi tovrstno usmerjenih politik države) in prejemnice razvojne pomoči je postala izjemno konkurenčna, na znanju temelječa družba. Cena tako skokovitega napredka v kratkem časovnem obdobju je nekoliko slabše stanje materialne infrastrukture in zaostajanje pri rasti življenjskega standarda, vendar prednosti izredno konkurenčnega gospodarstva odtehtajo te pomanjkljivosti, ki pa jih bo Irska ob hitrejši rasti dodane vrednosti s svojim izredno učinkovitim vladnim aparatom in institucionalnim okvirom verjetno kmalu odpravila.

Irsko "prestrukturiranje" se je pričelo v 70-tih letih prejšnjega stoletja. Irska je v ES vstopila leta 1973. Od 1930 leta dalje je Irska vodila izrazito protekcionistično industrijsko politiko. Njena industrijska baza je "živela" na račun uvoznih substitucij, kar ni omogočalo trajnostnega gospodarskega razvoja. Vlada se je tega problema zavedala, zato je (ob konsenzualni podpori družbenih partnerjev) začela odpirati gospodarstvo in razvijati industrijsko politiko, ki je v veljavi še danes. Davčne spodbude izvoznikom in nepovratna sredstva namenjena izvozno orientiranim TNI (v panogah, ki niso bile prisotne na Irskem) za vstop v nerazvite irske regije so pripomogle h korenitemu prestrukturiranju irskega gospodarstva. Podobni ukrepi so bili namenjeni tudi irskim izvozno orientiranim "start-up" podjetjem. Medtem ko so bila nepovratna sredstva irske Industrijske razvojne agencije (IDA) namenjena izvozno usmerjenim podjetjem, se je večina obstoječih domačih podjetij (kot posledica tridesetletnega protekcionizma) usmerila na domači trg. Prva faza liberalizacije trga je na Irskem nastopila z uvedbo anglo-irskega prosto-trgovinskega sporazuma (AIFTA) in je prinesla 50% zmanjšanje zaščitnih stopenj, ki pa so bile še vedno dvakrat višje kot pri irskih trgovinskih partnerjih. Irska je zaščite dokončno odpravila do leta 1978. Kljub temu negativne posledice povečane konkurence na notranjem trgu niso dosegle pozitivnih učinkov, ki so jih ustvarjala izvozno orientirana podjetja (predvsem TNI, a tudi domača podjetja). "Irska je v zadnjih letih močno preseгла raven povprečne gospodarske razvitosti EU (Sočan, 2003c: 47)."

Aktivno politiko privabljanja tujih strateških partnerjev (ki so relativno izoliranemu irskemu gospodarstvu prinesli nova znanja in tehnologije) in vzpodbujanja domačih izvozno orientiranih podjetij predvsem v razvojno zaostalih in socialno problematičnih regijah, ki jo je spremljala stimulatívna davčna politika, je Irska nadvse uspešno nadgradila z dvigovanjem svoje "družbene sposobnosti", ki je pomenila tisti dodaten kamenček v mozaiku uspešnega dohitevanja in prehitevanja razvitih. Študije irskega gospodarstva pred začetkom glavnega razvojnega preboja so družbenim partnerjem pomagale identificirati razvojne prioritete. Prilagoditev izobraževalnega sistema potrebam gospodarstva prihodnosti je privedla do občutnega izboljšanja zaposljivosti prebivalstva, kar pozitivno vpliva na socialno kohezijo.

Politika EU namenjena zmanjševanju gospodarskih in socialnih neravnovesij se je ob pred-pristopnih pogajanjih in širitvi EU na 25 članic občutno razširila. Grčiji, Irski, Portugalski in Španiji so se kot porabnice evropskih sredstev pridružile tranzicijske države, katerih izhodišče za dohitevanje razvitih je bilo občutno slabše. Irska, ki je od "starih" članic uspela najučinkoviteje porabiti evropski denar, se je soočala s "konkurenco" zgolj treh držav pri deljenju evropske finančne pogače, poleg tega pa je tudi zaradi jezikovnih in geo-strateških prednosti imela prednosti pred tremi južno-evropskimi državami. Irska je evropsko pomoč "nadgradila" z lastnimi napori na področju privabljanja (predvsem ameriških) TNI, strateško analizo lastnega gospodarstva in prilagoditvijo izobraževalnega sistema dolgoročni razvojni viziji z izvorno in uspešno politiko regionalnega razvoja. Vse to je Irski omogočal trden razvojni konsenz vseh družbenih partnerjev. Irska tako trenutno izvaja že šesti triletni razvojni program, kar samo dodatno potrjuje tezo o pomenu konsenza za preboj iz razvojne zaostalosti v gospodarstvo temelječe na znanju.

Tranzicijske države niso imele takšnih osnov, kot jih je v svoji zgodbi o uspehu imela Irska. Pol stoletja planskega gospodarstva je pustilo hude gospodarske posledice, ki so se ob sesutju socialnega sistema prenesle tudi na širše družbeno-politično področje. Kohezijska politika EU mora danes v obdobju splošne gospodarske recesije "pokrivati" nove članice, kot tudi nekdanje prejemnice pomoči, kar posledično pomeni manjši kos za

vsako porabnico sredstev. Institucionalna infrastruktura tranzicijskih držav (z redkimi izjemami) ni na ravni, ki bi omogočala maksimalno izrabo evropskih sredstev, pogoji za trden in trajen konsenz so v teh državah veliko slabši, kot so bili na Irskem. Tudi situacija v EU je nekoliko drugačna – recesija in drugi problemi, ki jih je le-ta povlekla za sabo, so še potencirali strah pred "hordami poceni delovne sile z vzhoda". Porast prisotnosti nacionalistično in evro-skeptično usmerjenih strank v parlamentih držav je še dodatno zožal maneverski prostor političnih elit "starih članic" pri določanju orodij za pomoč novim članicam.

Slovenija se mora iz primera Irske naučiti, da je evropska pomoč lahko zares koristna zgolj ob poglobljenem urejanju lastnih problemov z lastnimi močmi. Nacionalna strategija, podprta s konsenzom družbenih partnerjev tako o strategiji sami kot tudi o orodjih in načinu uporabe teh orodij, lahko Sloveniji, ob nadgradnji z evropskimi sredstvi in z vzpostavitvijo ustreznih povezav in sinergij znotraj institucionalnega sistema, v eni generaciji zagotovi prehod v najbolj konkurenčno skupino držav – družbe konsenza.

Slovenija mora razviti družbeno inovacijsko okolje, ki bo na ravni irskega in bo omogočila uspešno razvojno dohitevanje. Primer Irske nazorno kaže, da prilagajanje normam notranjega trga EU (kar je bila do sedaj prednostna naloga Slovenije) brez ustrezne nadgradnje lastnih potencialov ne zadošča – nenazadnje to dokazuje slaba "praktična vrednost" neo-klasične teorije rasti. V globalnem gospodarstvu je koncept "popolnega trga" utopija, tako da tranzicijske države (Slovenija) ne morejo pričakovati blagodejnega učinka "nevidne roke trga", ki bi tem družbam pomagal nadoknaditi njihove razvojne zaostanke. Če želi Slovenija doseči podobne rezultate kot Irska, mora ustrezno nadgraditi svojo "družbeno sposobnost" kot jo definira Abramovitz in infrastrukturo, kot jo razume Stiglitz, oboje pa je v prvi vrsti naloga političnega menedžmenta, ki mora razumeti moderne gospodarske izzive in ustvariti vrednotni sistem, ki bo omogočal doseganje dolgoročnega razvojnega konsenza vseh družbenih partnerjev.

7 SLOVENSKI INOVACIJSKI SISTEM

Institucionalni okvir slovenskega inovacijskega sistema je po razpadu Jugoslavije doživel mnoge spremembe. Naloga vlade v inovacijskem sistemu je učinkovita porazdelitev posameznih nalog med ministrstvi ter povezava znanstveno-raziskovalne dejavnosti s poslovnim okoljem. Slovenija je omenjeno skušala doseči z opazovanjem in posnemanjem razvitih držav in upoštevanjem nasvetov EU, ki pa večinoma niso bili na ravni družb konsenza. Tako je uvedla številne ukrepe in sprejela pravne okvire, ki podpirajo inovacijske dejavnosti, podjetništvo in tehnološki razvoj. Sprejeta je bila vrsta dokumentov za pospeševanje inovacijskega sistema. Da bi lahko ocenili stanje slovenskega inovacijskega sistema si moramo najprej pogledati, kako izgleda sodoben inovacijski sistem.

7.1 SODOBEN INOVACIJSKI SISTEM IN PRIMERJAVA S SLOVENIJO

Primer Finske nazorno kaže, kakšen mora biti sodoben inovacijski sistem, če si želi neka družba zagotoviti pogoje za ustvarjanje in ohranjanje konkurenčnih prednosti, ki omogočajo visoko kvaliteto življenja članom te družbe. Strateški cilji družbe in sprejemanje odločitev o načinih njihove realizacije morajo biti dogovorjeni na podlagi konsenza vseh družbenih partnerjev.

Tak dogovor o upravljanju družbe in vodenju gospodarstva, ki je dosežen v odprtem prostoru, v katerega vstopajo vsi družbeni partnerji, se nato preko parlamenta preliva v institucionalno infrastrukturo inovacijskega sistema. Vlada in ministrstva usklajeno delegirajo naloge in sredstva podrejenim agencijam in službam, ki te naloge, ob nadgradnji instrumentov in politik EU, opravljajo v sodelovanju s civilno družbo, regijami in drugimi institucijami, ki so zadolžene za podpiranje in pospeševanje razvojnih procesov.

Izvajalci odločitev in strateških ciljev, kamor sodijo predvsem univerze, inštituti, gospodarstvo, grozdi, tehnološke mreže (in drugi nosilci) z medsebojnim usklajevanjem

in sodelovanjem ob podpori institucionalne infrastrukture (preko različnih razvojnih programov) vsebinsko in finančno⁴⁰ povezujejo svoje delo.

Slovenskemu inovacijskemu sistemu primanjkuje ključnih in osnovnih sestavin modernega, uspešnega inovacijskega sistema. Ni družbeno in nadstrankarsko politično potrjene vizije strateških ciljev in razvojnih prednosti. Institucionalna infrastruktura⁴¹, zaradi ne-vključenosti družbenih partnerjev in slabega komuniciranja s parlamentom, ni deležna pozitivnih učinkov sinergij konceptualne, vsebinske in finančne povezanosti z "nadzgradbo"⁴², kar je pogoj za moderen in uspešen inovacijski sistem. Posledično tudi povezave med institucionalno infrastrukturo in izvajalci niso takšne kot bi morale biti, prav tako pa izostaja sodelovanje med izvajalci samimi. Univerze, inštituti in gospodarstvo praviloma delujejo ločeno in neusklajeno⁴³, kar ne omogoča pozitivnih "spill-over" in "spin-off" učinkov, ki jih v modernem inovacijskem sistemu povzroča sodelovanje univerz, inštitutov in gospodarstva. Medtem ko so univerze in inštituti dobro povezani z institucionalno infrastrukturo, je gospodarstvo odrezano iz tega komunikacijskega procesa, kar ima mnoge negativne posledice. V Sloveniji je tako občutno premalo aplikativnih raziskav, delež raziskovalcev v podjetjih je prenizek, struktura visokošolsko izobraženega kadra ne ustreza potrebam gospodarstva in še bi lahko naštevali. Pot do modernega inovacijskega sistema v Sloveniji je tako še dolga, v naslednjih odstavkih pa bom na kratko predstavil bistvene značilnosti slovenskega inovacijskega sistema.

⁴⁰ Finančno povezovanje razvojnega dela univerz, inštitutov in gospodarstva v vsebinsko specifičnih razvojnih področjih preko grozdov in tehnoloških mrež.

⁴¹ Ministrstvo za Visoko šolstvo, znanost in tehnologijo (MVŠZT), Ministrstvo za gospodarstvo (MG) in podrejene agencije.

⁴² Glej Sliko 1 in Sliko 2 na straneh 48 in 49.

⁴³ V večini primerov, vendar imamo tudi v Sloveniji zasnove grozdov in tehnoloških mrež ter sodelovanja univerz, inštitutov in gospodarstva.

7.2 PREGLED AKTERJEV SLOVENSKEGA INOVACIJSKEGA SISTEMA

Institucionalni sistem slovenskega inovacijskega sistema je v 15-letnem obdobju samostojnosti doživel kar nekaj sprememb. Razbijanje, združevanje, ukinjanje in uvajanje novih ministrstev je v Sloveniji stalnica ob menjavah vlade. Reorganizacija institucionalne mreže, ki jo Slovenija sicer potrebuje, mora biti rezultat natančne evaluacije dela posameznih institucij, ne pa posledica iskanja stolčkov za zaslužne strankarske veljake in populističnih predvolilnih obljub. Znotraj sedanje Vlade RS sta krovna institucionalna akterja inovacijskega sistema MVŠZT in MG, ki ob ostalih sektorskih ministrstvih delegirata naloge in sredstva⁴⁴ implementacijskim službam in agencijam (MG: Razvojni sklad za mala podjetja, Pospeševalni center za malo gospodarstvo, Slovenska razvojna družba, Urad za intelektualno lastnino..., MVŠZT: Agencija za znanstveno raziskovanje, Agencija za tehnološki razvoj, univerze, inštituti, tehnološki parki in centri...). Te institucije so zadolžene za olajševanje in pospeševanje doseganja, oziroma realizacijo koncepta vizije in strategije za prehod v družbo in gospodarstvo znanja, ki jo v Sloveniji razvija Znanstveno-tehnološki svet kot svetovalno telo vlade.

Od ostalih "neodvisnih" akterjev je najbolj vplivna GZS (zaenkrat), ki sodeluje v razpravi o okviru inovacijske politike in poudarja potrebo po bolj razvojno orientirani gospodarski politiki, ki bi podjetjem pomagala pri prestrukturiranju, ne samo v smislu lastnine, ampak z novimi tehnologijami, proizvodi ter metodami upravljanja in trženja. Tudi razne druge organizacije (združenja inovatorjev, inženirjev, itd.) igrajo vlogo katalizatorja pri razvoju politik in pomagajo promovirati vzpostavljanje povezav med R&R in industrijo.

Posledica takšnega stanja inovacijskega sistema je dejstvo, da je slovensko gospodarstvo bolj ali manj prepuščeno samo sebi. V Sloveniji je 40% podjetij, ki so na ravni evropskega povprečja po dodani vrednosti na zaposlenega znotraj svojih panog, vendar

⁴⁴ Na podlagi SGRS, ki bo podrobneje predstavljena v naslednjem podpoglavju.

velik problem predstavlja preostalih 60%⁴⁵, ki brez ustrezne pomoči ne bodo preživela. Nujno je potrebna natančna analiza stanja slovenskih podjetij po posameznih panogah in oblikovanje ukrepov, ki bi trenutno strukturo 40% : 40% : 20% spremenili v 70% : 20% : 10%, sicer nas čaka izguba delovnih mest, povečanje socialnih transferjev in obremenitev proračuna, ki bodo negativno vplivali na razvojno dohitevanje držav blaginje in družb konsenza.

7.3 GOSPODARSKO OKOLJE SLOVENIJE

Možnosti inovacijske politike ter učinkovitost in uspešnost inovacijskega sistema družbe so v veliki meri odvisne od stanja gospodarstva v tej družbi. Slovensko gospodarstvo je že nekaj časa v obdobju rasti, vendar se ob zelo obremenjujoči davčni politiki sooča tudi z nekaterimi tipičnimi problemi tranzicijskih držav:

a) **gospodarska rast**: Slovenija je leta 2004 dosegla 3,6% gospodarsko rast, ki je bila višja od rasti EU (2,1%). BDP na prebivalca je z vračunano pariteto kupne moči znašal 19 790 \$. Tudi ostali makroekonomski indikatorji za leti 2003 in 2004 so pozitivni: padajoča inflacija (iz 7,2 % ob izteku 2002 na 3,9% junija 2004), stabilen proračunski (1,4% BDP) in plačilno-bilančni primanjkljaj (0,1% BDP). Pozitivni kazalci so Banki Slovenije omogočili pripravo Programa za vstop v sistem menjalnih tečajev ERM 2, kamor je Slovenija vstopila junija 2004 (European Commission, 2004: 1).

b) **konkurenčnost gospodarstva**: pozitivni makroekonomski kazalci ne zagotavljajo hitrega in uspešnega dohitevanja razvitih: ocene IMD in nekaterih drugih ustanov⁴⁶ Slovenijo glede konkurenčnosti gospodarstva uvrščajo nižje kot pred leti. Slovenija na lestvici pada⁴⁷ predvsem zaradi nizke učinkovitosti vlade in slabega poslovnega okolja. Delovno-intenzivne panoge se prepočasi prilagajajo na razmere v globalnem

⁴⁵ 40% slovenskih podjetij se sooča s problemi, ki ogrožajo njihovo prihodnost, a bi se jih dalo še rešiti, 20% pa je takih, ki (razen posameznih programov in delovnih mest) nimajo prihodnosti brez pomoči tujih ali domačih strateških partnerjev.

⁴⁶ GEM Report 2004, EU Innovation Scoreboard, Phare studies on technology parks / centre 2002, IMD Development reports 2003 in 2004 (European Commission 2004: 2).

⁴⁷ Iz 40. na 45. mesto v letu 2004.

gospodarstvu. Sloveniji tako grozi manjšanje izvoza in izguba notranjega trga na račun močnejše tuje konkurence (European Commission, 2004). Našteta dejstva Slovenijo glede obetov za prihodnost uvrščajo za tiste tranzicijske države (Estonija, Slovaška, Madžarska, Češka), ki so ob začetku tranzicije po gospodarskih kazalcih zaostajale za Slovenijo.

c) **nespodbudna davčna zakonodaja:** davčne reforme iz leta 2003 za področje R&R ne prinašajo dodatnih spodbud. Pozitivne učinke bodo občutile podjetniške raziskovalno-razvojne enote, ki bodo na novo zaposlile doktorje znanosti, saj bodo oproščene določenega dela plačila davka. Krepitev znanja in razvojnih potencialov mora spremljati tudi učinkovito zniževanje obdavčitev, zlasti na področju tehnološko-inovacijske prenove obstoječih in ustvarjanja novih, tehnološko zahtevnejših delovnih mest. Slovenija je v vrhu držav z najvišjo stopnjo celotnih obdavčitev (Sočan, 2004: 53).

d) **nizka stopnja varčevanja:** stopnja varčevanja v Sloveniji znaša okrog 26% BDP, kar je premalo za doseganje ciljev, katerih realizacija zahteva več časa kot mandat ene koalicije. Varčevanje mora preseči 30% BDP, vendar samo po sebi ne zagotavlja uspeha; država, gospodarstvo in družba kot celota morajo strokovno in profesionalno delati prave stvari, ob pravem času in na pravi način. Tako bodo nudili pozitiven zgled ostalim družbenim partnerjem (Sočan 2003: 127).

Vstop v EU je Slovenijo postavil pred nove izzive. Leta 2002 je tretjina slovenskih gospodarskih družb ustvarjala izgubo, ki je dosegala polovico celotnega ustvarjenega dobička preostalih dveh tretjin gospodarskih družb (Sočan v Finance 2004: 98). Vlada mora aktivno podpreti tehnološko prestrukturiranje problematičnih sektorjev, spodbujati tehnološki razvoj in inovacijsko politiko, podjetništvo ter dotok tujega kapitala. Slovenija potrebuje razvojno strategijo, ki bo izpostavila ključne strateške cilje in identificirala razvojne prednosti, ki nam bodo omogočile prehod v družbo znanja.

7.4 STRATEGIJA GOSPODARSKEGA RAZVOJA REPUBLIKE SLOVENIJE (SGRS)

SGRS je temeljni strateški dokument države, ki opredeljuje dejavnike gospodarskega razvoja, cilje in razvojni scenarij ter smernice delovanja "za doseg kompleksne konkurenčnosti države" (Bučar, Stare, 2003: 64) . Ta dokument služi kot podlaga za pripravo predloga proračuna in določanje razvojnih prioritet, programov, javnih financ, itd. Cilji in mehanizmi za doseganje le-teh so razdeljeni v pet vsebinskih sklopov:

- **Prehod v družbo znanja:** politike za razvoj človeških virov (izobraževanje, usposabljanje, fleksibilnost na trgu dela, migracijska politika), izgradnja infrastrukture IKT, razvoj novih storitev, R&R dejavnost ter tehnološki razvoj⁴⁸.
- **Krepitev konkurenčnosti gospodarstva:** ukrepi za prestrukturiranje podjetij in povečevanje konkurenčnosti podjetniškega sektorja, razvoj učinkovitega finančnega sistema in učinkovite gospodarske infrastrukture.
- **Krepitev konkurenčnosti države:** ključna je reforma javne in državne uprave.
- **Politike za vključitev v notranji trg EU:** predvsem politike konkurence in državnih pomoči ter ekonomskih odnosov s tujino.
- **Regionalno uravnotežen razvoj:** regionalne politike, prostorsko načrtovanje, politike razvoja podeželja itd.

Tako kot pri ostalih elementih slovenskega inovacijskega sistema, je tudi pri SGRS moč opaziti negativne posledice neustreznosti slovenskega inovacijskega sistema kot celote. Dokumenti na nacionalni ravni so med seboj slabo usklajeni in ne upoštevajo realnosti javnofinančnih možnosti, ki jih daje izrazito nefleksibilen slovenski proračun. Usklajevanje razvojnih dokumentov je pomanjkljivo, tako kot povezave med veljavnim proračunom in implementacijo razvojnih dokumentov. Finančne obveznosti sprejetih nacionalnih programov so realizirane le do višine sredstev, ki jih opredeli državni proračun, kar jasno kaže na deficit strateškega vidika pri proračunskem odločanju (UMAR: Poročilo o razvoju 2003: 83)

⁴⁸ Sredstva za R&R in tehnološki razvoj naj bi se do leta 2006 (po SGRS) povečala na 2% BDP.

SGRS sicer izpostavlja "prave" cilje za prehod v družbo in gospodarstvo znanja, vendar je ob zidanju "gradov v oblakih" nujno potrebna vsaj trdna "opeka". Krepitev konkurenčnosti gospodarstva in države, skladen in trajnosten regionalni razvoj ter prehod v družbo znanja ne bo mogoče doseči z obstoječim načinom sprejemanja strateških ciljev (brez konsenza družbenih partnerjev), institucionalno infrastrukturo, ki nima jasno opredeljenih pristojnosti, nalog in sredstev in med seboj nepovezanimi izvajalci. Realizacija ciljev navedenih v SGRS bi zahtevala ogromen napor celotne družbe, ki ga mora motivirati država z dajanjem pozitivnega zgleda pri ustvarjanju modernega sistema vrednot. Dokler Slovenija ne zmore doseči nadstrankarskega konsenza o viziji nadaljnjega razvoja, in v ta konsenz vključiti vse družbene partnerje, slovenski inovacijski sistem ne bo kos nalogam, ki ga čakajo, če se želimo izogniti drastični izgubi delovnih mest in padcu standarda v prihodnosti.

Razvoj učinkovite finančne in gospodarske infrastrukture ni mogoč brez usklajenega delovanja mreže podpornih institucij, ki potrebujejo večjo finančno podporo proračuna in jasno opredeljene smernice delovanja s strani krovnih institucij (ministrstev) – določitev teh smernic pa ne more biti zgolj prerogativ vsakokratne vlade, ampak morajo izhajati iz trajnega, nadstrankarskega konsenza vseh političnih strank, ki morajo v prostor sprejemanja strategije razvoja spustiti vse družbene partnerje. Zahtevana finančna sredstva za vzpodbujanje strateških razvojnih politik je moč zagotoviti le z vitkejšo in učinkovitejšo upravo, ki je danes preobsežna, neučinkovita in draga⁴⁹. Prestrukturiranje podjetij in višanje njihove konkurenčnosti ni mogoče brez strateške razvojne intervencije države, ki mora temeljito razmisliti o svoji vlogi v gospodarstvu, zmanjšati svoj (prevelik) lastniški delež v njem in pridobljena sredstva izkoristiti za financiranje strateških razvojnih programov. Zagotavljanje višje fleksibilnosti iskalcev zaposlitve na trgu dela, vlaganje v izobraževanje in usposabljanje ter boj proti migracijam iz periferije v središča (ali v tujino) ne bodo učinkoviti, dokler ne bo prišlo do tesnejših povezav med gospodarstvom in univerzami. Usklajen in trajnosten regionalni razvoj ni mogoč brez vzpostavitve ustreznih regionalnih struktur, ki bodo povezale in uskladile razvojna prizadevanja tistih občin, ki kadrovske in finančno so dovolj "močne" za izvajanje takšnih

⁴⁹ Plače v upravi znašajo 108% v primerjavi z gospodarstvom.

programov in vključile tiste ki so premajhne in prešibke, da bi lahko funkcionalno opravljale svoje naloge. Tudi vlaganja v izobraževanje in usposabljanje delovne sile, IKT infrastrukturo, R&R dejavnost in tehnološki razvoj, brez zgoraj naštetih kvalitativnih preskokov slovenskega inovacijskega sistema, ne bodo imela želenih pozitivnih učinkov. Ob ohranjanju trenutnega stanja in grozečem stanju približno 60% slovenskega gospodarstva se v obdobju enega desetletja lahko zgodi, da bodo sadove teh vlaganj požela predvsem tuja podjetja, ki bodo zapolnila nastalo praznino v slovesnem prostoru.

7.5 ZAKLJUČKI

Na podlagi ugotovitev v nalogi in primerjav z uspešnimi, modernimi inovacijskimi sistemi nekaterih družb konsenza lahko zaključim, da v Sloveniji država ni v zadostni meri nosilec in generator vizije strateških ciljev in razvojnih prednosti za prehod v gospodarstvo in družbo znanja. Institucionalna infrastruktura (ministrstva, agencije) ne zagotavljajo (vzpostavljajo) zdravega institucionalnega okolja za spodbujanje inovacij.

Gospodarstvo z zgolj 40% zdravih podjetij je omejeno z izrazito neprijaznim davčnim okoljem, institucionalna infrastruktura pa v trenutnem stanju ni sposobna "rešiti" tistih 40% podjetij, ki bi nujno potrebovala njeno pomoč. Nepovezanost izobraževalnega sistema z gospodarstvom se kaže v neustrezni strukturi visokošolsko izobraženega kadra⁵⁰, premajhni količini aplikativnih raziskav, slabi prenosljivosti znanj in v neustrezni porazdelitvi raziskovalcev⁵¹. Ni koherentne raziskovalne politike, ki bi jasno opredelila, kdo je odgovoren za pripravo in izvajanje raziskovalne politike: številne reorganizacije in spremembe na tem področju slabijo raziskovalni potencial, saj so raziskovalci pod vsako vlado odgovorni drugemu uradu oziroma agenciji. Skupno vlaganje v znanje je v Sloveniji prenizko, saj znaša okoli 14% BDP, medtem, ko v družbah konsenza v te namene vlagajo približno 25% BDP. Izobraževanje odraslih in vse-življensko učenje se ne izvajata dovolj uspešno. Prednosti in slabosti slovenskega inovacijskega sistema povzema "SWOT" analiza s spremljajočimi ugotovitvami.

⁵⁰ 40% tehnikov – naravoslovcev in 60% družboslovcev.

⁵¹ Vladni in visokošolski sektor 65,4% in poslovni sektor le 31,8%!

Slovenija je v obdobje tranzicije vstopila z boljšega startnega položaja kot druge tranzicijske države, vendar pri prehodu v družbo znanja zaostaja za nekaterimi državami, ki jih je še pred desetletjem v marsikaterem razvojnem aspektu prehitevala. Doseči mora visoko stopnjo konsenza družbenih partnerjev, čim hitreje vzpostaviti učinkovit sistem izobraževanja, spodbujati R&D, poudarjati pomen vse-življenjskega učenja ter z odpiranjem TNI (strateških partnerjev za ogrožena podjetja) in s kreiranjem zadostne količine domačega kapitala ustvariti dovolj tehnološko zahtevnejših delovnih mest z visoko dodano vrednostjo za hitrejši gospodarski in družbeni razvoj.

SWOT analiza

Prednosti	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> • relativno visok delež javnih in zasebnih investicij v R&R • človeški viri v raziskavah so na ravni povprečja EU • inovacijska aktivnost na EU ravni v nekaterih podjetniških sektorjih (farmacija, elektroindustrija in informacijska tehnologija) • naraščanje števila vpisanih študentov, relativno visok delež sredstev za izobraževanje • visoka raven sodelovanja raziskovalnega sektorja v mednarodnih projektih 	<ul style="list-style-type: none"> • pomanjkanje sodelovanja med univerzami, inštituti in gospodarstvom • nizka raven konsenza družbenih partnerjev • visoka koncentracija podjetniških investicij v R&R v zelo malo sektorjih in podjetjih • nizka inovacijska aktivnost zlasti v MSP • počasno tehnološko in reorganizacijsko prestrukturiranje podjetniškega sektorja, posebej v delovno intenzivnih dejavnostih • pomanjkanje ocenjevalnih mehanizmov inovacijske politike • razhajanje med strateškimi dokumenti in realnostjo • pomanjkanje nadstrankarske vizije pri oblikovanju strateških ciljev • neprimerno razmerje med študenti tehničnih in družboslovnih znanosti • pomanjkanje institucionalne infrastrukture pri tehnološkem sodelovanju v gospodarstvu in družbi ter prenosu tehnologij
Priložnosti	Grožnje
<ul style="list-style-type: none"> • rast državnih investicij v R&R in inovacije • boljše sodelovanje med akademskim in javnim raziskovalnim sektorjem ter gospodarstvom • večja podpora inovacijam in podjetništvu • ukrepi za spodbujanje investicij v R&R podjetniškega sektorja • intenzivno mednarodno R&R sodelovanje • institucionalizacija inovacijskega okvirja: Agencija za tehnologijo 	<ul style="list-style-type: none"> • počasno prilagajanje izobraževalnega sistema izzivom globalizacije • nizka raven inovacijske dejavnosti, finančnih in človeških virov v MSP in podpornih institucijah • pomanjkanje dolgoročnih davčnih in finančnih spodbud za R&R in naložbe v inovacije • počasno prestrukturiranje javnega R&R sektorja v smer financiranja projektov • nevarnost 'bega možganov' • pomanjkanje konkurenčnosti v nekaterih sektorjih, pritisk na proračun zaradi socialnih transferjev in posledično manj sredstev za R&R

Vir: Šterpin, Zupančič 2005

8 VERIFIKACIJA HIPOTEZ IN ZAKLJUČEK

Slovenija se, podobno kot večina tranzicijskih držav, še vedno spopada s problemom "governance". Slovenija mora svoje strateške prednosti iskati v ustvarjanju uspešnega inovacijskega okolja, ki ji bo omogočilo prehod v gospodarstvo in družbo znanja. Če želi Slovenija ta cilj doseči, mora odpraviti težave, ki jo zavirajo pri razvojnem dohitevanju vodilnih družb.

8.1 VERIFIKACIJA HIPOTEZ

Ugotovitve poglavij 4.3 in 5 potrjujejo hipotezo, da nizka stopnja konsenza zavira Slovenijo pri doseganju višje konkurenčnosti. Družbe konsenza, ki po kriterijih različnih mednarodnih institucij dosegajo najvišja mesta na svetovnih lestvicah konkurenčnosti, potrjujejo pravilo, da je trden, demokratičen in dolgoročen razvojni konsenz vseh družbenih partnerjev nujen predpogoj zdravega inovacijskega sistema, ki je strateške cilje neke družbe sposoben pretvoriti v njene konkurenčne prednosti, ki gospodarstvu in širšemu institucionalnemu sistemu omogočajo vzdrževanje visoke stopnje socialne varnosti, blaginje, kvalitete življenja in družbene stabilnosti. Za Slovenijo je posebej relevanten primer Irske, ki kaže, da zdrav konsenz družbi omogoča izredno uspešno razvojno dohitevanje – na podlagi dolgoročnega konsenza (ki ga Irska obnavlja vsaka tri leta) se je Irska iz "grdega račka" ES razvila v paradnega konja EU v obdobju ene generacije! IMD kot enega izmed petih glavnih izzivov, ki Slovenijo čakajo v prihodnosti, navaja sprejetje srednjeročnega inovacijskega programa kot nacionalne prioritete. Nezmožnost doseganja razvojnega konsenza že ima negativne posledice za Slovenijo. Glede na primerljive tranzicijske države, nove članice EU, je gibanje Slovenije na lestvici svetovne konkurenčnosti zaskrbljujoče: Slovenija že tri leta drsi navzdol, medtem ko se Estonija, Češka in Madžarska, ki so uvrščene pred Slovenijo, vzpenjajo.⁵² Pred Slovenijo se uvršča tudi Slovaška, ki sicer ne napreduje, vendar tudi ne nazaduje, za Slovenijo pa se uvršča Poljska, ki tudi ohranja svoje mesto na lestvici, vendar se ji na

⁵² Estonija (28) 26. mesto, Češka (43) 36. mesto, Madžarska (42) 37. mesto, Slovaška (40) 40. mesto, Slovenija (45) 52. mesto in Poljska (57) 57. mesto. Latvija in Litva nista vključeni v analizo. Vrednosti v oklepaju predstavljajo uvrstitev držav v letu 2004, tiste izven oklepaja pa kažejo uvrstitev v letu 2005.

račun drsenja navzdol Slovenija približuje! Pomanjkanje konsenza Sloveniji onemogoča razvojno dohitevanje družb konsenza, prav tako pa ogroža njen položaj v globalnem gospodarstvu, saj jo že prehitevajo države, ki do bile na začetku obdobja tranzicije še za njo.

Razloge, zaradi katerih Slovenija ne uspe doseči konsenza, sem podrobneje analiziral v poglavju 5.1. V Sloveniji obstaja več cepitvenih linij, ki jih politični menedžment ni sposoben preseči. Te cepitvene linije se celo prenašajo na ostale družbene partnerje (civilno družbo⁵³ in socialne partnerje⁵⁴). Slovenska politična elita mora nujno preseči medsebojna nasprotja in tako s svojim zgledom popeljati družbene partnerje v konsenz, ki bo družbi omogočil preboj med razvite. Vprašanja iz preteklosti, s katerimi se vse preveč ukvarjamo, mora zamenjati odprta, kvalitetna in premišljena razprava o prihodnosti. Na podlagi dolgoročnih strateških ciljev, ki jih bo taka debata izpostavila, je potrebno sprejeti ustrezno razvojno strategijo in jo predstaviti družbi – na račun varne in uspešne prihodnosti je nujno preseči nasprotja med vsemi družbenimi akterji. Preteklost (in njene različne interpretacije ter spori, ki izvirajo iz le-teh) ne sme postati cokla prihodnosti družbe. Slovenija potrebuje družbeno-politično kulturo, oziroma sistem norm in vrednot, ki bo politične elite prisilil v dolgoročno koristno sodelovanje pri vprašanju prihodnosti družbe in ne bo toleriral populističnega in demagoškega nabiranja političnih točk na račun trajnostnega in celostnega razvoja Slovenije. Cepitvene linije, ki jih politične elite ne uspejo (nočejo) zgladiti in jih celo "izvažajo" med preostale družbene akterje, onemogočijo doseganje razvojnega konsenza v Sloveniji.

Preden je Irska začela s svojim programom triletnih konsenzov vseh družbenih partnerjev o nacionalni prenovi Irske, je na podlagi študij stanja lastnega gospodarstva (in njegovih potreb), trendov v svetovnem gospodarstvu in identifikacije lastnih virov (človeških, prostorskih in finančnih) razvila koncept za dohitevanje razvitih, ki so ga pripravile v ta namen vzpostavljene (**in v vseh segmentih ustrezno opremljene**) strokovne službe in ga predstavile političnim strankam. Politični menedžment je na podlagi tega koncepta v

⁵³ Primer Zbora za republiko in Foruma 21 ter Strateškega sveta in "ostale strokovno-akademske sfere".

⁵⁴ Primer indeksacija pokojnin.

sprejemanje konsenza uspešno vključil vse družbene partnerje – nastala je zgodba o uspehu. Slovenija nujno potrebuje koncept za prehod v družbo znanja, vendar mora politična elita dopustiti avtonomost (in poveriti odgovornost) ustreznim strokovnim službam. Pri tem se ne sme ponavljati dosedanja praksa reorganizacij institucionalnega sistema po vsakih volitvah – jasno je potrebno določiti naloge in pristojnosti, izvajalce letih ustrezno kadrovsko in finančno podpreti ter jim dopustiti čas, da pokažejo rezultate svojega dela. Politično imenovanje na odgovorna mesta v institucionalnem sistemu inovacijskega okolja mora zamenjati kriterij strokovnosti. Strokovno in finančno močne razvojno-inovacijske institucije, ki bodo neodvisne od sprememb razmerij moči med političnimi elitami, bodo lahko tem elitam ponudile koncept dohitevanja razvitih. To bo olajšalo pot do konsenza – razvojne strategije ne bodo odraz strankarskih bojev ampak strokovnih analiz in bodo kot take lažje sprejemljive tudi za ostale družbene partnerje.

8.2 ZAKLJUČEK

Slovenski inovacijski sistem se sooča z mnogimi slabostmi. Nizka stopnja konsenza družbenih partnerjev, ki je posledica cepitvenih linij interpretacije preteklosti, ob spremljavi negativnih posledic bivšega družbeno-političnega sistema, ne povzroča zgolj stagnacije ampak celo nazadovanje na svetovni lestvici konkurenčnosti. Prednost pred primerljivimi tranzicijskimi državami, ki je bila posledica nekoliko bolj odprtega gospodarstva v obdobju samoupravnega socializma, plahni in se spreminja v zaostanek. Institucionalna infrastruktura ni na ravni potreb gospodarstva in ne pospešuje želenega prehoda v družbo in gospodarstvo temelječe na znanju.

Slovenija ne izkorišča možnosti, ki jih daje članstvo v EU. Inkorporacija "*acquis communautaire*" je zadovoljiva, zaostaja pa izkoriščanje finančnih virov, ki jih nudi EU. Sloveniji črpanje EU sredstev otežuje nefleksibilen proračun⁵⁵, kar ob načelu sofinanciranja, ki je značilno za večino evropskih sredstev, onemogoča črpanje sredstev

⁵⁵ Slovenski proračun je fleksibilen le v 10%.

za projekte, ki bi jih Slovenija potrebovala. Z vidika Lizbonske strategije⁵⁶ se Slovenija uvršča v sam vrh tranzicijskih držav in se približuje povprečju EU, kar daje razlog za optimizem, vendar bo na področju podjetniškega okolja in finančnih storitev potreben korak naprej.

Slovenija mora za uspešen proces razvojnega dohitevanja povečati vlaganja v R&R, izboljšati prenos znanja, funkcionalno povezati gospodarstvo in šolstvo, spremeniti strukturo kadra s terciarno izobrazbo⁵⁷, vzpostaviti prijaznejše in vzpodbudnejše davčno okolje, spremeniti odnos do TNI, zmanjšati porabo in povečati varčevanje⁵⁸, občutno zmanjšati vmešavanje države v gospodarstvo, plače v ne-gospodarstvu ne smejo presegati tistih v gospodarstvu, vzpostaviti vitko državno, lokalno in javno upravo, predvsem pa mora doseči trden, dolgoročen razvojni konsenz vseh družbenih partnerjev.

V kolikor slovenska družba ne bo zmogla premagati naštetih ovir, bo obsojena na stagnacijo in celo drsenje navzdol v primerjavi s konkurenco drugih držav. Delovna mesta z nizko dodano vrednostjo⁵⁹ bodo "zbežala" na območja s cenejšo delovno silo, socialni transferi namenjeni "plačevanju nezaposlenosti" bodo narasli na račun vlaganj v nova, kvalitetnejša, delovna mesta. Socialna neenakost bo ob rasti stopnje brezposelnosti še naraščala, kar bo še dodatno omejilo možnosti za doseganje konsenza. Padla bosta življenjski standard in stopnja porabe, ki ju je družba vajena – davek neuspeha bodo plačale prihodnje generacije.

⁵⁶ Lizbonska strategija sama po sebi ni dovolj strateško naravnana, niti ni dovolj "dodelana", da bi EU zgolj na njeni podlagi prešla v družbo in gospodarstvo temelječe na znanju.

⁵⁷ Razmerje med diplomanti tehnoloških in družboslovnih programov se mora spremeniti v korist prvih (60% : 40%).

⁵⁸ Slovensko varčevanje predstavlja približno 25% BDP. Irska je svoj preboj ustvarila tudi na podlagi 35% (delež v BDP) varčevanja. Od tega je 10% odpadlo na TNI, okoli 3% pa na sredstva EU (ki jih Irska dobiva še danes).

⁵⁹ 100.000 po oceni Sočana.

9 PRILOGA 1 – PRIMER BSH NAZARJE

9.1 PREDSTAVITEV PODJETJA

Leta 1967 sta podjetji Robert Bosch GmbH in Siemens AG združili moči za omogočanje boljših rezultatov in hitrejši rasti na trgu gospodinjskih aparatov. Nastal je koncern Bosch und Siemens Hausgeraete (BSH), katerega del je tudi podjetje, ki ga bom podrobneje predstavil, BSH Nazarje. Ob nastanku je koncern s 14.000 zaposlenimi imel 3 proizvodne lokacije (vse v Nemčiji), proizvodi so bili prisotni na trgih 7 različnih držav, prodaja pa je znašala 0,5 milijarde evrov. Danes zaposlujejo 35.200 ljudi na 35 proizvodnih lokacijah⁶⁰, njihovi proizvodi so prisotni na več kot 100 nacionalnih trgih, skupna prodaja pa znaša 6 milijard evrov. Po deležu tržišča, ki ga s svojimi proizvodi obvladujejo so prvi v Nemčiji (37%) in v Evropi (22%) ter tretji na svetu (13%).

Koncern je na slovenskem trgu prisoten že dalj časa. V 70-tih letih je skupaj z Gorenjem začel sodelovati na področju razvoja in proizvodnje malih gospodinjskih aparatov. Zaradi dolgoročne strateške usmeritve Gorenja predvsem na trg velikih gospodinjskih aparatov in nekoliko slabših zunanjih dejavnikov (splošna kriza, izguba jugoslovanskega trga), je Gorenje leta 1991 prodalo podjetje Gorenje MGA koncernu BSH – nastalo je podjetje BSH Nazarje. Od takrat se je število zaposlenih v podjetju povečalo iz prejšnjih 455 na današnjih 630, razvojni oddelek za male gospodinjske aparate je bil iz Nemčije prestavljen v Slovenijo, podjetje BSH Nazarje pa je postalo najuspešnejše v sklopu koncerna BSH⁶¹.

9.2 INOVATIVNOST V PODJETJU

Prihod tujega investitorja je prinesel nove menedžerske tehnike in znanja, kar je pomembno vplivalo na produktivnost zaposlenih. Metoda "20 ključev" in iz nje izhajajoči programi kot sta "TOP IDEJA" in "ZANESLJIVI DELAVEC" so zelo uspešni. Upravi

⁶⁰ Proizvodni obrati so v Nemčiji, Grčiji, Španiji, Sloveniji, Franciji, Braziliji, Mehiki, Turčiji, ZDA, Slovaški, Rusiji, v Peruju in na Kitajskem.

⁶¹ Po oceni koncerna BSH.

podjetja je zaposlene uspelo pritegniti v program skupnega določanja ciljev podjetja (po oddelkih in delovnih skupinah), s čemer so ti cilji postali tudi cilji zaposlenih in ne zgolj uprave. V podjetju izjemen pomen pripisujejo motiviranju zaposlenih, pri katerih tudi preko družabnih prireditev vzpodbujajo občutek pripadnosti kolektivu.

Večja motiviranaost zaposlenih, vlaganje v njihovo izpopolnjevanje in izobraževanje, jasna delitev nalog in vzpodbujanje medsebojnega sodelovanja so hitro obrodili sadove. Naraslo je število izumov zaposlenih zaščiteneh s patentom. Leta 1998 je v podjetju prišlo do 1 patentiranega izuma letno, do leta 2001 pa je to število naraslo na 13. Program "Top ideja", ki je bil uveden z namenom dodatnega motiviranja zaposlenih in prihranka z racionalizacijo proizvodnih procesov ter ustvarjanja boljših delovnih pogojev za zaposlene, prav tako daje dobre rezultate. Leta 2004 je od skupno 631 zaposlenih 192 delavcev podalo 644 predlogov za izboljšave. Realiziranih je bilo 441 predlogov, povprečni čas od predloga do realizacije pa je vzel 39 dni. S tem so bili skoraj v celoti doseženi zastavljeni cilji⁶² podjetja, ki pa so za leto 2005 še višji⁶³.

Da lahko dosega tako dobre rezultate, je bila v podjetju izpeljana natančna in premišljena reorganizacija. Zaposleni so razdeljeni v delovne skupine, ki vključuje v povprečju 10 zaposlenih, največ 15. Delovne skupine tvorijo oddelke znotraj podjetja, ki z upravo in režijo skupaj določajo svoje letne cilje. Vsak oddelek ima tablo s piramidno strukturo zastavljenih ciljev za posamezna obdobja (na tabli je tudi sprotne evaluacije doseganja ciljev), tako da zaposleni lahko spremljajo stopnjo realizacije. Table so namenjene tudi za zbiranje⁶⁴ "top idej". Vsak član delovne skupine lahko na "svojo" tablo nalepi svoj predlog, na katerega morajo vodje skupin odgovoriti najkasneje v dveh delovnih dneh (tako se ohranja motivacija za podajanje predlogov, saj zaposleni vidijo, da se njihovo

⁶² Cilji:

- 1 "top" predlog na zaposlenega (preseženo)
- realizacija 90% predlogov (dejansko 69% realizacija)
- realizacija predloga v 30 dneh (dejansko v 39 dneh – 70% realizacija)
- prihranek 200 evrov na zaposlenega (preseženo).

⁶³ 1,5 predloga na zaposlenega, prihranek 250 evrov in realizacija 95% predlogov v 30 dneh .

⁶⁴ Zaposleni lahko predloge podajo ustno vodji delovne skupine ali na za to namenjenem obrazcu.

mnjenjne upošteva). Lanskoletni prihranek podjetja na račun zbranih predlogov je presegel 100.000 evrov, vendar je glavni cilj programa spodbuditi zaposlene k razmišljanju o svojem delu in na tak način povečati motivacijo. Vloga vodje delovne skupine je spodbujanje članov delovne skupine za podajanje predlogov, vloga mojstra je spodbujanje ljudi in skrb za realizacijo koristnih predlogov. Vsaka delovna skupina ima mesečni cilj za število koristnih predlogov, ki izhaja iz ciljev podjetja za število koristnih predlogov na zaposlenega na leto (iz letnih piramid ciljev). Vsak mojster ima za cilj določeno število koristnih predlogov svoje delovne skupine in odstotek realizacije teh koristnih predlogov, ki prav tako izhaja iz letnih piramid ciljev.

Vodja delovne skupine je nagrajen za doseg mesečnega cilja glede števila podanih koristnih predlogov s strani delavcev njegove skupine. Nagrada se izplačuje kvartalno za pretekle tri mesece in se izplača za mesece, ko je bil cilj dosežen. Nagrada znaša 8,5% osnovne mesečne plače. Mojster je nagrajen za doseg mesečnih ciljev glede števila koristnih predlogov in odstotka realizacije v razmerju 30:70 v višini 8,5% mesečne osnovne plače. 30% nagrade dobi na podlagi števila podanih koristnih predlogov, preostalih 70% nagrade pa je odvisno od stopnje realizacije podanih koristnih predlogov⁶⁵. Nagrada se izplačuje kvartalno za pretekle tri mesece, in sicer samo za mesece, ko je bil cilj dosežen. Za preseganje zastavljenih ciljev so vodje delovnih skupin v režiji posebej nagrajeni ob koncu leta. Nagrada je odvisna od preseganja ciljev in odstotka realizacije koristnih predlogov in se izplača v enkratnem znesku. Pri vodjih delovnih skupin je nagrada odvisna od preseganja ciljev glede števila podanih predlogov, pri mojstrih pa od preseganja ciljev in odstotka realizacije koristnih predlogov. Nagrada se izplača v enkratnem znesku⁶⁶. Vodje delovnih skupin so tako zadolženi predvsem za

⁶⁵ Mesečni dodatek za mojstra v proizvodnji = $(0,3 * CILJ_ŠT. + 0,7 * CILJ_RE.) * 0,085 * \text{osnovna plača}$.

⁶⁶ Letna nagrada za vodjo DS v proizvodnji = $A * \text{osnovna plača}$.

Letna nagrada za mojstra v proizvodnji = $(0,3 * A + 0,7 * B) * \text{osnovna plača}$, kjer sta A in B lahko:

A = 0,1 če je cilj za število koristnih predlogov presežen za več kot 25%

A = 0,25 če je cilj za število koristnih predlogov presežen za več kot 50%

A = 0,5 če je cilj za število koristnih predlogov presežen za več kot 100%

B = 0,25 če je % realizacije koristnih predlogov med 95 in 98%

B = 0,5 če je % realizacije koristnih predlogov več kot 98%

motiviranje članov svoje skupine za podajanje koristnih predlogov, mojstri pa so zadolženi za realizacijo teh predlogov.

V režiji je vloga vodje delovne skupine spodbujanje zaposlenih k dajanju koristnih predlogov in skrb za realizacijo koristnih predlogov. Vodja delovne skupine je nagrajen za doseg mesečnih ciljev glede števila koristnih predlogov in odstotka realizacije v razmerju 50:50 v višini 8,5% mesečne osnovne plače. Nagrada se izplačuje kvartalno za pretekle tri mesece, nagrada se izplača samo za mesece, ko je bil cilj dosežen⁶⁷. Za preseganje zastavljenih ciljev so vodje delovnih skupin v režiji posebej nagrajeni ob koncu leta. Nagrada je odvisna od preseganja ciljev in odstotka realizacije koristnih predlogov. Nagrada se izplača v enkratnem znesku.

Za zanemarjanje delovnih obveznosti na področju stalnih izboljšav se šteje, če delovna skupina doseže manj kot 50% cilja za število podanih koristnih predlogov in če je odstotek realizacije koristnih predlogov slabši kot 70%. To vpliva na osebno oceno vodje delovne skupine in mojstra. Vodja delovne skupine - če delovna skupina doseže manj kot 50% cilja za število podanih koristnih predlogov, je lahko pri osebni oceni vodja delovne skupine pri merilih »kakovost dela«, »ustvarjalnost« in »delovne lastnosti« ocenjen največ z oceno B, enako pa velja tudi za mojstre in za vodje delovnih skupin v režiji.

Program zbiranja "top idej" spremlja tudi nagrajevanje predlagateljev. Nagrada znaša za vsak podan predlog 2.500 SIT (isti delovni dan v gotovini), predlagatelji pa so tudi vključeni v vsakoletno žrebanje praktičnih nagrad (kamere, gospodinjski aparati...).

⁶⁷ Mesečni dodatek za vodjo DS v režiji = $(0,5 * \text{CILJ_ST.} + 0,5 * \text{CILJ_RE.}) * 0,085 * \text{osnovna plača.}$
CILJ_ST. = 1 če je cilj za število koristnih predlogov dosežen,
CILJ_RE. = 1 če je cilj za % realizacije koristnih predlogov dosežen,

9.3 MOTIVIRANJE ZAPOSLENIH IN USTVARJANJE TRDNEGA KOLEKTIVA

Podjetje zaposlene motivira tudi s ciljem zmanjševanja odsotnosti z delovega mesta. Lansko leto je bila odsotnost v proizvodnji 3,5%, v režiji pa nižja od 0,5%⁶⁸. Najbolj "zvesti" zaposleni so nagrajeni z dodatnim dopustom in brezplačnim enotedenskim bivanjem v toplicah za celo družino (Podčetrtek).

BSH Nazarje svoje zaposlene spodbuja k nadaljnjemu izpopolnjevanju in izobraževanju, tako v sklopu akademije BSH, kot v sklopu mednarodne podiplomske šole, ki jo je podjetje, ob sodelovanju z nekaterimi drugimi slovenskimi podjetji in inštitutom Jožef Štefan, ustanovilo lani. V podjetju samem redno potekajo seminarji namenjeni poglobljanju znanja na različnih področjih, od skrbi za okolje, menedžerskih pristopov, do poglobljanja tehničnega znanja (izbira materialov in delo z njimi, racionalna poraba energije, povečana trajnost aparatov). Rezultati takšne politike so vidni, saj delež proizvodov, ki se pokvarijo pred iztekom garancijskega roka vztrajno pada (trenutno pod 1%, cilj podjetja je priti pod 0,5%), BSH Nazarje pa brez težav izpolnjuje standarde kakovosti (ISO⁶⁹ standardi).

Z družabnimi prireditvami kot so dan odprtih vrat, pikniki z družinami (1 krat letno za celo podjetje, za posamezne oddelke in za upokojene delavce), skupna novoletna zabava in z "Božičkom" za otroke zaposlenih, podjetje uspešno ustvarja pozitivno ozračje v kolektivu, ki je (po oceni centrale koncerna) najbolj uspešen v celotnem koncernu BSH.

⁶⁸ Glede na število delovnih ur v letu 2004.

⁶⁹ ISO 9001 od leta 1996 in ISO 14001 od leta 2001.

10 PRILOGA 2 – PRIMER GZS

Evropski raziskovalni projekt CROBOBUKO (v okviru Interrega IIIA), v katerem so sodelovale regije iz Češke, Madžarske, Poljske, Slovaške, Slovenije, Avstrije, Grčije, Italije, Finske, Nizozemske in Nemčije je potrdil tezo, da ima Slovenija v primerjavi z ostalimi tranzicijskimi državami prednosti pri vzpostavljanju in ohranjanju poslovnih stikov z zahodnimi gospodarstvi. Prednosti Slovenije izvirajo predvsem iz tradicije odnosov sodelovanja z zahodnimi podjetji (predvsem avstrijskimi, nemškimi in do določene mere tudi italijanskimi) in iz bolj razvitih in učinkovitih podpornih institucij, ki slovenskemu gospodarstvu pomagajo pri preboju na tuje trge. GZS ima dolgo tradicijo sodelovanja s podobnimi institucijami držav zahodne Evrope z utečenimi kanali komuniciranja, ki zagotavljajo izmenjavo kredibilnih informacij. Pri izbiri destinacij za izhodne TNI je imela tako Slovenija prednost pred ostalimi tranzicijskimi državami (po oceni WB/WEF je bila v 90-tih izmed vseh tranzicijskih držav investicijsko najbolj privlačna). Ostale tranzicijske države namreč niso imele takšnih podpornih institucij – GZS ima dolgoletno tradicijo sodelovanja z zahodnimi gospodarstvi, izkušene kadre in široko paleto podpornih služb namenjeno predvsem domačim podjetjem, a tudi tujim investitorjem, pomembna prednost GZS pa je tudi obvezno članstvo. Tako je GZS lahko ohranila svojo neodvisnost in strokovnost. Medtem ko so ostale tranzicijske države morale šele ustanavljati razvojne agencije in poslovno-informacijske centre, sta GZS in Obrtna zbornica Slovenije (OZS) že imeli utečen sistem delovanja. Avstrijski in nemški podjetniki, ki so iskali poslovne priložnosti in partnerje v tranzicijskih državah so kredibilnosti slovenskih institucij pripisali velik pomen. Neobvezno članstvo v zbornicah ostalih tranzicijskih držav je te zbornice privedlo v nezavidljiv položaj – po eni strani zaradi strahu pred izgubo svoje klientele niso upale vedno posredovati natančnih informacij partnerskim institucijam na zahodu, slaba plačilna disciplina je povzročala težave s finančnimi viri, ki niso bili zadostni, da bi se razvile podporne službe, kot jih ima GZS, prav tako pa te zbornice niso imele takšnega položaja znotraj svojih držav kot ga ima (je imela⁷⁰) v Sloveniji GZS. Vloga zbornice v Sloveniji je večplastna. Preko

⁷⁰ S prihodom na oblast nove politične opcije v Sloveniji GZS zgublja kanale komuniciranja, ki jih je imela s prejšnjimi vladami, odpira pa se tudi vprašanje uvedbe neobveznega članstva v GZS.

Ekonomsko-socialnega sveta⁷¹ ima vlogo sogovornika pri sklepanju panožnih pogodb v trikotniku delodajalcev, delojemalcev in države, vpliva na razvojno strategijo države, predstavlja slovensko gospodarstvo in podjetja navzven (sejmi in podobne prireditve), organizira srečanja potencialnih vlagateljev s predstavniki slovenskega gospodarstva in politike ter pomaga slovenskemu gospodarstvu pri izhodnih TNI.

Analiza anket, opravljenih med 150 MSP gorenjske regije, je pokazala, da izmed vseh podpornih institucij podjetniki najbolj zaupajo (tudi največ uporabljajo in so z njimi najbolj zadovoljni) storitvam GZS. Na vprašanje, kaj za podjetja iz tranzicijskih držav predstavlja največjo oviro pri vstopu na tuje trge (predvsem Avstrija in Nemčija), so bili najpogostejši odgovori sledeči: nepoznavanje pravnih norm na teh trgih, težave pri iskanju partnerjev in drugačno kulturno okolje. Analiza anket je tudi pokazala, da podjetniki nimajo na voljo podpornih institucij, ki bi jim pomagale pri premagovanju teh ovir, vendar so se odgovori slovenskih podjetnikov so se v teh segmentih značilno razlikovali od odgovorov podjetnikov iz drugih tranzicijskih držav. Slovenija je imela bogate in številne stike z zahodnimi gospodarstvi že pred osamosvojitvijo tako da podjetniki kulturnih razlik sploh niso navajali kot oviro⁷². Slovenska podjetja so imela veliko manj težav pri iskanju partnerjev na zahodu kot podjetja iz drugih tranzicijskih držav zajetih v raziskavo, prav tako jim prevelike ovire ni postavljalo nepoznavanje pravnih norm v tujih državah⁷³ (Ploštajner, 2003: 78-82).

GZS pa je odigrala pomembno vlogo tudi pri privabljanju tujih investicij v Slovenijo. Eden izmed načinov kako lahko države v tranziciji hitreje premagajo razkorak v konkurenčnosti, ki jih loči od preostalih držav članic EU, je ravno privabljanje TNI, tujih strateških partnerjev. S padcem železne zavese se je za zahodna gospodarstva odprl

⁷¹ Tudi Ekonomsko socialni svet z zamenjavo oblasti izgublja svojo funkcijo pri sprejemanju konsenza v Sloveniji – institucija kot taka sicer ni bila ukinjena, vendar se predstavniki države srečanj ne udeležujejo več in prekinjajo dialog s predstavniki delojemalcev in delodajalcev.

⁷² Zaradi že omenjenega političnega sistema, v katerega so bile vpete tranzicijske države od konca druge vojne do 90-tih let so bili stiki z zahodom praktično onemogočeni. Delež populacije z znanjem angleškega ali nemškega jezika je bil v teh državah nižji kot v Sloveniji.

⁷³ Pomoč pri iskanju tujih partnerjev in seznanjanje s pravnimi normami na tujih trgih je zgolj ena izmed uslug, ki jih svojim članom nudi GZS.

ogromen trg vzhodne Evrope in držav bivše ZSSR. Ob sicer nizkem standardu in majhni kupni moči je ta trg ponujal predvsem (relativno dobro usposobljeno) poceni delovno silo. V Evropi v tranzicijske države največ vlaga Nemčija, sledi ji Avstrija. Obe državi mejita na tranzicijske države in sta tudi zaradi tega z njimi še tesneje povezani.

Zanimivo je, da Avstrija največ izhodnih investicij nameni prav v Slovenijo. Vsekakor ima Slovenija tudi geostrateške prednosti pred ostalimi tranzicijskim državami. Predstavlja most med vzhodom in zahodom z dobro razvito prometno infrastrukturo in velikim pristaniščem (ki bi za večjo izkoriščenost sicer potrebovalo drugi tir na železniški trasi Koper : Divača), ponuja dobro izhodišče⁷⁴ za nadaljnji prodor na Balkan, vendar je bližina Balkana v obdobju vojne na Balkanu delovala tudi zaviralno. Delovna sila je dobro usposobljena⁷⁵, produktivnost je najvišja izmed vseh tranzicijskih držav, obstaja pa tudi tradicija povezav z zahodom. Iz anket opravljenih med nemškimi, avstrijskimi in italijanskimi podjetniki je razvidno, da le-ti izkazujejo največjo stopnjo zaupanja prav slovenskemu trgu (izmed primerjanih tranzicijskih držav). Tudi pri tem je pomembno vlogo odigrala GZS (poleg že prej vzostavljenih povezav in poznanstev, ki jih je bilo neprimerno več na relaciji Slovenija : zahod kot pri drugih tranzicijskih državah), saj je imela na voljo komunikacijske kanale s podpornimi institucijami na zahodu, relevantne in natančne informacije ter ustrezne podporne službe za pomoč pri realizaciji poslov. Češka in Slovaška, ki imata bolj ugodne geo-ekonomske pogoje za sodelovanje z avstrijskimi podjetji in bogato predvojno tradicijo gospodarskih, kulturnih in političnih stikov, sta v primerjavi s Slovenijo dobili manjši del poslov.

Slovenija z Avstrijo meji na relaciji Gorenjska, Koroška, Štajerska. Koroška je še danes ena izmed najslabše razvitih regij v Sloveniji, prometna infrastruktura je slaba (ni avtoceste, letališče je oddaljeno, enotirna železniška povezava možna le preko Maribora; proga proti Velenju je zaprta). Tudi Štajersko z mariborskim zaledjem je tranzicija in prestrukturiranje močno prizadelo. Industrija se je sesula, prišlo je do bega mladih v

⁷⁴ Tako geografsko, kot tudi z vidika človeških virov: poznavanje jezikov, mentalitete, poslovne kulture in ustvarjene medsebojne povezave.

⁷⁵ Večina (60%) delovne sile ima sicer nizke šole, oziroma kvalifikacije, 40% delovne sile pa je resnično dobre, vendar primerjalno z ostalimi tranzicijskimi državami to še vedno pomeni prednost za Slovenijo.

druge dele Slovenije, obenem pa je tudi obmejna avstrijska regija (z zaledjem v Gradcu) ena izmed najslabše razvitih in najrevnejših avstrijskih regij. Na Gorenjskem je situacija sicer nekoliko boljša, vendar je tudi Gorenjska doživela velik šok z izgubo delovnih mest v jeseniški železarni in razpadom Iskre. V tej regiji so se najbolj pokazale prednosti, ki jih za tranzicijska gospodarstva lahko prinese povezovanje s tujimi investitorji. Močan elektro-industrijski kompleks v okolici Celovca je izkoristil ponudbo poceni in tehnično dobro usposobljene delovne sile v Sloveniji. Dobra prometna infrastruktura (predor Karavanke, železniška povezava, bližina letališča) je omogočila povezovanje, ki je imelo pozitivne "spill-over" učinke tudi za ostalo gorenjsko gospodarstvo. Po drugi strani Slovaška na Avstrijo meji s svojo "najmočnejšo" regijo s središčem v Bratislavi. Bratislava in Dunaj sta praktično somestji, povezovalna prometna infrastruktura je dobra, dunajsko letališče pa leži tako rekoč na pol poti med obema metropolama. Glede na zgodovino centraliziranega razvoja socialističnih držav, je bratislavsko območje Avstriji lahko ponudilo vsaj tako dobre pogoje za čezmejno sodelovanje kot Gorenjska in vsekakor boljše kot Štajerska. Vendar je faktor nezaupanja (kot posledica nekaterih propadlih investicij) ob tradiciji dobrih odnosov s slovenskim gospodarstvom tehtnico nagnil v prid Slovenije.

1. Alden, Jeremy, ur., Philip, Boland, ur. (1996): Regional Development Strategies: A European Perspective. Jessica kingsley Publishers Ltd., London, England.
2. Blaj, Borut (2002): Razvojna sposobnost političnega menedžmenta pri vstopanju Slovenije v Evropsko unijo. Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
3. Bučar, Bojko, Zlatko Šabič, Milan Brglez (2000): Navodila za pisanje seminarske naloge in diplomskega dela. 2. izdaja, Profesija, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
4. Bučar, Maja (2003): Dohitevanje v gospodarski rasti in razvitosti, v Sočan, L. (2003): Simulacije trajnostnega razvoja, delovno poročilo št. 2, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, str. 39-55.
5. Bučar, Maja (2003): Dejavniki gospodarske rasti: informacijska tehnologija, inovacije in podjetništvo, v Sočan, L. (2003): Simulacije trajnostnega razvoja, delovno poročilo št. 2, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, str. 57-67.
6. Bučar, Maja (2001): Dohitevanje z informacijsko tehnologijo. Založba FDV, Ljubljana.
7. Bučar, Maja in Stare, Metka (2003): Inovacijska politika male tranzicijske države. Založba FDV, Ljubljana.
8. Bučar, Maja in Stare, Metka (2004): Inovacijska politika v Sloveniji. Teorija in Praksa, 2004, 5/6, Založba FDV, Ljubljana, str. 789-805.
9. Chomsky, Noam (1999): Profit over people. Seven Stories Press, New York, USA
10. Dinan, Desmond (2000): Encyclopedia of the European Union. Macmillan, London, UK.
11. El-Agraa, M. Ali (2001): The European Union: Economics & Policies. Financial Times, London, UK.
12. European Commision (2004): EU Innovation Scoreboard, European Commission, Bruselj
13. Fink-Hafner, Danica, ur., Lajh, Damjan, ur., (2002): ANALIZA politik. Založba FDV, Ljubljana.
14. Frieden, Jeffry, ur., Gros Daniel, ur., Jones Erik, ur. (1998): The new political economy of EMU. Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Marlyand, USA.

15. Gerlich, Peter, ur., Grande Edgar, ur., Mueller C. Wolfgang, ur. (1985): Sozialpartnerschaft in der Krise: Leistungen und Grenzen des Neokorporatismus in Oesterreich. Hermann Boehlaus Nachf. Gesellschaft m.b.H., Graz; Wien, Oesterreich.
16. Grilc, Peter, Ilešič, Tomaž (2001): Pravo Evropske unije, prva knjiga. Cankarjeva založba, Ljubljana.
17. Grilc, Peter, Ilešič, Tomaž (2001): Pravo Evropske unije, druga knjiga. Cankarjeva založba, Ljubljana.
18. GV (2003): intervju s profesorjem dr. Lojzetom Sočanom
19. IMD World competitiveness yearbook 2005. IMD, Lausanne, Switzerland.
20. Kos, Marko (1998): Slovenija v Evropski uniji. Založba FDV, Ljubljana.
21. Lah, Marko (2002): Temelji ekonomije. 2. razširjena izdaja, Fora, Ljubljana.
22. Lajh, Damjan (2003): Razvojna sposobnost političnega menedžmenta pri vzpostavljanju demokratičnega konsenza, v Raziskovalno delo podiplomskih študentov. Združenje podiplomskih študentov, Ljubljana.
23. Lijphart, Arendt (1990): konsociacijska demokracija, v: Opredeljenje (1990). Marksistički studijski centar CK SK BiH Veljko Vlahović, Sarajevo.
24. Lukšič, Igor (1994): Liberalizem versus korporativizem. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
25. Lukšič, Igor (1995): Interest Organisations in the Field of Social Partnership, v Lukšič I., ur., (1995): Interesna združenja in lobiranje. Slovensko politološko društvo, Ljubljana.
26. Mrak, Mojmir, ur., (2004): Kohezijska politika Evropske unije. Samozaložba, Ljubljana.
27. Mrak, Mojmir (2002): Mednarodne finance. GV, Ljubljana.
28. Nemgar Mojca (2005): Izvirno inovacijsko okolje Nizozemske. Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
29. OECD (1998): Fostering Entrepreneurship. OECD Publications, Paris.
30. OECD (1998): Boosting Innovation: Cluster approach. OECD Publications, Paris.
31. OECD (1998): OECD Science, Technology and Industry Scoreboard: Towards a Knowledge-Based Economy. OECD Publications, Paris.

32. Ploštajner Boštjan (2003): Lessons learned from CRO-BO-BU-CO, v Rozhon I., glavni ur., (2003): CROss BOrder BUbusiness COoperation between EU and NAC regions. Niederoesterreich Regionale Entwicklungsagentur Ges.m.b.H., Vienna, Austria.
33. Rus, V. (2001). Podjetizacija in socializacija države. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
34. Salvatore, Dominick (2004): International economics. 8. izdaja, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, USA.
35. Sočan Lojze (2001): Študijsko gradivo za predmet Evropske Integracije, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana
36. Sočan, Lojze (2002): Simulacije trajnostnega razvoja, delovno poročilo št. 1. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
37. Sočan, Lojze (2003): Simulacije trajnostnega razvoja, delovno poročilo št. 2. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
38. Sočan, Lojze (2004): Simulacije trajnostnega razvoja, delovno poročilo št. 3. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
39. Sočan, Lojze (2005): Študijsko gradivo za predmet Evropske Integracije, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana
40. Stanojević, Miroslav (1995): Sindikati in (de)stabilizacija političnega prostora, v Lukšič I., ur., (1995): Interesna združenja in lobiranje. Slovensko politološko društvo, Ljubljana.
41. Svetličič, Marjan (1996): Svetovno podjetje: izzivi mednarodne proizvodnje. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
42. Svetličič, Marjan (2004): Globalizacija in neenakomeren razvoj v svetu. Založba FDV, Ljubljana.
43. Šterpin, Elena, Zupančič, Rok (2005): Analiza slovenskega inovacijskega sistema. Seminarska naloga pri predmetu Evropske integracije.
44. UMAR, (2003): Poročilo o razvoju 2003, UMAR, Ljubljana

45. Urad predsednika RS (2003): Pogovori o prihodnosti Slovenije pri predsedniku republike – IV. pogovor: konkurenčnost Slovenije. Urad predsednika republike Slovenije, Ljubljana.
41. WEF, (2004): The Lisbon Review 2004. WEF, Lausanne, Switzerland.
42. Walsh, Paul, Patrick, Whelan, Ciara (2002): Employment Responses to Trade Liberalisation: Irelands Industrial Development 1972 – 2000.
43. www.prihodnost-slovenije.si (2004): Pogovori o prihodnosti Slovenije pri predsedniku Republike, Ljubljana
44. <http://www.finance-on.net/show.php?id=100048> (2004): Slovenija mora spremeniti svoj razvojni koncept (intervju z dr. Lojzetom Sočanom), Ljubljana